

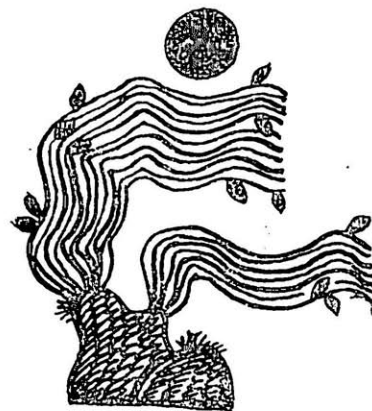
БҶҲТИҶАР ВАҲАБЗАДӨ

ДӨНИЗ • САҲИЛ

174-115926

БƏХТИЈАР ВАҢАБЗАДƏ

ДƏНИЗ ♦ САҢИЛ

ше'рләр

М. Ф. Ахундов адына
Азәрбајҹан Республика
КИТАПХАНАСЫ

КӘНЧЛИК . БАКЫ . 1969

Вагабзаде Бахтияр Махмуд оглы

МОРЕ — БЕРЕГА

С Т И Х И

(На азербайджанском языке)

Редактору Илјас Тапдыг
Рэссамы Н. Бабајев
Вэдни редактору Ј. Агајев
Техники редактору Б. Х. Гурбанова
Корректорлары С. Нэбибзаде, В. Нэсэнов

Јыгылмаға верилмиш 4/IV-1969-чу ил. Чапа
имзаланмыш 22/VIII-1969-чу ил. Кағыз форматы
70х108/32. Чап/в 6.3. Учот. нэшр. в. 4.5. ФГ 03211.
Сифариш 2716. Тиражы 17.000. Гијмэти 48 гөп.

Азербайжан ССР Назирлэр Советинин
Дөвлэт Мәтбуат Комитәси.
«Кәңчлик нәшријјаты, Вақы һүсү һачыјев
күчәси, 4.

Вақы, «Коммунист» нәшријјатынын мәтбәәси.

ӘЛВАН ЧИЧӘКЛӘР

МӘНИМ АНАМ

Савадсыздыр,
Адыны да јаза билмпр
Мәним анам...
Анчаг мәнә,

Сај өјрәдиб,
Ај өјрәдиб,
Ил өјрәдиб;

Ән вачибн:

Дил өјрәдиб
Мәним анам...
Бу дил илә танымышам
Һәм севинчи,
Һәм дә гәми...
Бу дил илә јаратмышам
Һәр ше'рими,
Һәр нәғмәми.
Јох мән һечәм,

Мән јаланам,
Китаб-китаб сөзләримин
Мүәллифи—мәним анам!..

јанвар, 1968

ТЭЭССҮФ

Чөрэк јејә-јејә, нәрд вура-вура,
Бахырыг нәр ахшам телевизора.

Екранда көрүрүк:
дәстәбәдәстә

Адамлар гырылыр...
Јенә өлүм, ган
Бомбалар төкүлүр шәһәрләр үстә,
Өлән дә инсандыр, бахан да инсан.

Аналар, көрпәләр ағлашыр зар-зар,
Дәрәләр, тәпәләр бәләннәр гана.
Елә бил узанан одлар, аловлар
Гәһгәһә чәкәрәк күлүр инсана.

Од-алов сүрүнүр шәһәрдә дил-дил,
Учур уча евләр, балача дамлар.
Елә бил экранда гырғына дејил,
Идман јарышына бахыр адамлар.
Чөрәк јејә-јејә,
нәрд вура-вура,
Бахырыг нәр ахшам телевизора...

БУЛУДЛАР НӘ ЈАМАН КӨЗӘЛ ОЛУРМУШ

Достум М. Худу үчүн

Комамыз мешәнин галын јериндә,
Дағда саламларды нәр күнү бабам.
Одун дашымады
чијинләриндә
Дашыды һәјатын јүкүнү бабам.

Сәксән ил, өмрүнүн нәр бир анында
Гәми шәрбәт кими пчәрди бабам.
Өмрүн тарласына гәм котанында
Һәмишә күл әкди, вај дәрди бабам.

Анчаг дарылмады, чалышды јенә,
Дәрди, табаглады, гәми үјүтдү.
Гатлашыб дүнјанын нәр мөһнәтинә
Једди лај диварлы оғул бөјүтдү.

Деди, шәрәфидир нәр кәсин ады—
Јаша күлә-күлә, өл күлә-күлә.
Једди тәрланына о, әл ачмады,
Өлүнчә јашады өз әмәјилә.

Динмәзчә долашды бир күн о, кәнди,
Кәлиб јатағына кирди накаһан.

Өмрүндө бир дөфө о хөстөлөндү,
Нәмән азарла да көчдү дүнжадан.

Жатды үзү үстө, жатды ики ај,
Динмәди.

Нәјисә

анды вә јанды.
Нәһажәт чөлләрә дүшдү һај-һарај,
Баһарын сәсинә киши ојанды.

Деди, чөлдә салын јерими, чөлдә,
Сон дөфә сәјр едим чөлү-чәмәни.
Көр нә јаман јердә кәлдү эчәл дә,
Архасы үстүнә чевирин мәни.

Јерини салдылар көј чәмән үстә.
Узанды,
дәриндән көкс өтүрәрәк.
Көјдә ағ булудлар дөстәбөдөстә,
Јердә бадә тутан күл ләчәк-ләчәк.

Үфүгдә јанырды булудлар пар-пар,
О бахды көјләрә... ахшам чағында.
— Мән инди көрүрәм, — деди — булудлар
Нә көзәл олурмуш көјүн тағында.

Бабам нијә бахды көјә сон кәрә?
Кетди дамағында дүнјанын дады.
Сәксән ил јашады,
анчаг көјләрә

Дојунча бахмаға мачал тапмады.

август, 1968

Б А Ш

*Америка алыми Р. Уајт меј-
мунјн бејнини бәдәндән ајры
узун мүддәт јашада билир. Бу
мәсәлә илә алағадар бејнин кө-
чүрүлмәси проблеми үзрә дүнја
философлары арасында бөјүк
мүбаһисәләр кедир.*

Гәрибә аләмдир...

зәманәмиздә
Идрак, тәбиәтлә јарыша кирмиш...
Бөјрәк дә,

үрәк дә,

гулаг да,

көз дә

Бәдәндән бәдәнә көчүрүләрмиш...

Бир машин саһиб кәрәк оlanda
Сынан һиссәләри алыр дүкандан.
Дејирәм, инсанын әзалары да
Аптекдә сатылды бәлкә бир заман.

Азмыдыр инсанын мәкәр дәрд-сәри?
Бу да бәшәр үчүн тәзә тәһлүкә!
Һазыр фикирләри, дүшүнчәләри
Башлара долдуруб сатдылар бәлкә?

Бөjrәji, үрәji дәjiшмәк асан.
Бәс башы?

Бу jердә бир гәдәр дајан!
Һәр шеji дәjiшир ахы
 баш,
 бејин!

Баш өзү, башлары нечә дәjiшсин?

Инсанын адына, шәрәф-шанына,
Дејирәм кәлмәзмн бундан бир ләкә?
Бир надан, күвәниб өз имканына
Даһинин башына көз дикди бәлкә?

Еј һәким, күчүнә инансан да сән,
Бу јүкү бојнуна неч көтүрмә кәл.
Ајырыб инсаны өз аләминдән,
Ана тәбиәтлә бәһсә кирмә кәл!

Һәким, тәбиәти кәл һәким сајаг,
Һифз едәк бир сәсин јүз аһәнкини;
Күчүмүз чатса да кәрәк поэмајаг
Бә'зән тәбиәтин өз аһәнкини.

Даһинин бејиннә ган сызды бирдән
Чаһил дә гәзаја дүшдү һәмән күн.
Чаһилин башыны өз бәдәниндән
Ајырдыг даһини јашатмаг үчүн!

Нә дејәк?
 Ким өлдү?
 Даһи, ја чаһил?
Һансына јас тутсун гоһум, гардашы?

Дирилән ким олду?
Бу ки, сирр дејил,
Даһинин бәдәни, чаһилин башы.

Даһи, јашајачаг бир надан кими...
Кими алдадырыг бурда, биз кими?
Чаһилин башыјла, дүшүнчәсилә
Јашајан о даһи, јенә даһими?
Һаны о әввәлки әгидә, мәсләк?
Әкәр фикри јохса өзү сағмыдыр?
Јашамаг хәтринә фикри дәjiшмәк—
Мәсләки дәjiшмәк јашамагмыдыр?..

1968

ЗЭРРЭ—ДҮНЈА

Дсдилэр, гоншуда өлдү бир нэфэр,
Дүнја гайгысыјла долуду, кетди.
Аглашма гурдулар,
 шивэн чэкдилэр.
Тодан јаранмышды,
 јас гојду кетди...

Дүнјаја кэлэндэ...
 онун бир тикэ
Нэ дэрди, гайгысы, нэ гэмн варды.
Дүнјадан кэлэндэ...
 өзүјлэ биркэ
Елэ дүнја бојда дүнја апарды...

Јох-јох! Анасындан доғулмур инсан
Доғулур фикриндэн, арзуларындан.
Инсаны бөјүдүр дэрдлэр, гайгылар
Ахы, һэр инсанын өз дүнјасы вэр!..

Үрэклэр дэрјадыр... Онун һэр күнү
Долудур...
 Нэ гэдэр мэдди, чэзри вар.
Бир гэлбин бир күнлүк тэлатүмүнү
Јазмаға нэ гэлэм, нэ кағыз чатар.

Батыб доғмасыјла күнэшин һэр күн
Мин күнэш доғулур, мин күнэш батыр.
Јерэ ајағыны аста бас, дүшүн—
Торпағын алтында дүнјалар јатыр.

Торпағын алтында јатыр нэ гэдэр
Арзулар,
 фikirлэр,
 дэрдлэр,
 эзаблар.

Јатыр илк үмидлэр, сон дүшүнчэлэр,
Јатыр јазылмамыш мин-мин китаблар.

Кэлдији кими дә кетмир кедэнлэр,
Вәһдәтдир һәм мәнә, һәм сәнә дүнја,
Демәјин, гоншуда өлдү бир нэфэр,
Кэлэндэ зэррәјди, кедэндэ дүнја.

август, 1968

И К И К О Р

Бир кор таныырам, көзү корса да,
өзү кор дејил.

Бә'зән гәм одунда говрулурса да,
Ағлына, һиссинә о нанкор дејил.
Кечәли-күндүзлү жазыр, охујур.
Ағлынын көзүјлә о көрүр дујур.

Анчаг... бири дә вар... кор дејилсә дә,
көзү көрмәјир.

Досту көз өнүндә өлдүрүлсә дә,
көрмәдим дејир...

Јахшыја ортагдыр, јаманы көрмүр.
О, саата бахыр, заманы көрмүр.
Фикрини, һиссини учадан демәз,
Бә'зән көрдүјүнү көрмәк истәмәз.

Көзләри көрмәјән кор дејил һәлә,
Көрмәк истәмәјән кордур, дејәрдим.
Белә мүгәвваја, белә чаһилә
Һәјатын өзү дә кордур дејәрдим.

1968

Н Е О

*Асија вә Африка јазычыларынын Дашкәнд
мүшавирәсиндән тәәссүрат*

Бир салонда ики гит'ә,
Һәр гит'әдә нечә милләт...
Һәр натиғин чијинләри архасында
бир мәмләкәт

Дајаныбдыр...

Ојаныбдыр

Јухусундан,

Африканын, Асијанын
гаралары,

Јаралары

Көз бағлајыр.

Вараглајыр өтәнләри

Һәр данышан өз диллиндә...

Мәнзилиндә мәһбус олан

бу дүнәнин мәһкумлары

данышырлар

инди уча бир күрсүдән,

Јох һүркүдән,

Јох горхудан

бу дүнәнки мәзлүмлары,

Дили бағлы, голу бағлы мәһкумлары.

Дилләр әлван,

Мәтләб ејни...

Дәрдләр, гәмләр бир оlanda
сөз бир олар.

Дүнјанын бу башы илә
О башы һәмфикир олар.

Данышанлар, ејни сөзү
тәкрат едир дәнә-дәнә

Дилләрини билмәсәм дә
Үччә кәлмә бәсди мәнә:

«Империя»

«Колония»

«Нео, нео!»

Нәдир нео?

Көһнә тәлә,

Тәзә һилә!

Бу неолар—сөзү кизли, гәсди дәрин.

Ојун ачды башларына

Сөзү һәрфи мә'насында
баша дүшән милләтләрин

Бу неолар—

бу тәләләр,

бу һиләләр

мин-мин олур.

Тәзә-тәзә һиләләрдән

баш ачмаг да чәттин олур.

Һагла-һаггарышыбдыр бир-биринә—

Кәл баш чыхарт

неоларын үстү бәзәк, алты тәзәк

Мин чүр фитнә-фәсадындан.

Һаггар боғулур һаггар адындан.

Өз һаггыны тәзә-тәзә баша дүшән

милләт,

ушаг мисаллыдыр.

Сијасәтдән хәбәри јох,

мин арзулу, хәјаллыдыр,

Һәлә дүнја сәһнәсиндә

о тапмајыб өз јерини.

Гамашдырыр парылтылар

һәлә онун көзләрини.

Көрпә ушаг һардан билә

Она јахын көрүнәнин

Чох-чох узаг мә'насыны?

Һардан билә

Гаранын ағ мә'насыны?

Көһнә, гәдим һиләләри нечә кәрә

Тәзә-тәзә бојаларла

Једирдирләр сөзү ачыг,

көзү бағлы милләтләрә.

О данышан нәтигә бах!

«Неолардан» фәрјад чәкир

Бүтүн тәзә һиләләри, кәләкләри

сајыр бир-бир,

Дејир: бәсдир, бу алданыш.

Артыг бүтүн бу «неолар» бизә таныш!

Бу неолар—үстүмүздә гылынч киими

әсир бизим.

Сачымызы сығаллаја-сығаллаја

Башымызы кәсир бизим.

Сизин киими бир нисаныг.

Биз нә дашыг,

нә дәмирик,

Јетәр, артыг биз нечә кәсә

Јамаг олмаг истәмирик!

Јаман дәрддир,

Өзкәсинә јамаг олмаг!

Јаман дәрддир,

Азадлығын һәсрәтинә
 дамаг олмаг.
 Јаман дәрәддир,
 Көзүн ола,
 амма көрә билмәјәсэн.
 Јаман дәрәддир,
 Әлин ола,
 Евиндәки зир-зибили
 сән сүпүрә билмәјәсэн.
 Јаман дәрәддир,
 Дилин ола,
 нә данышыб, нә динәсэн.
 Јаман дәрәддир,
 Ағлын ола,
 өзкәсинин ағлы илә
 дүшүнәсэн...
 Јох, заманын өз сөзү вар.
 Һәр кечәнин күндүзү вар.
 Әјриләр дә дүз көрүнүр
 Сијасәтин ајнасында.
 Бу нә сирдир?
 Ајнанын ки, бир үзү вар.
 Киприн ики вәтәндашы
 Јан-јанашы
 әјләшибдир бу салонда.
 О да инсан,
 Бу да инсан..
 Ејни дәрди
 о да чәкир, бу да чәкир.
 Һәр икиси суја гачыр,
 Амма көзә көрүнмәјән сирр, онлары

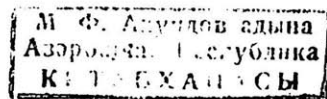
926511 115926

А. Равф. — 2000

ода чәкир, ода чәкир,
 Түрк јунана дејир: Кипр,
 Һәм мәнимдир, Һәм сәниндир.
 Сәнин мәнә,
 Мәним сәнә
 Атдығымыз күлләләрсә
 дүшмәниндир.
 «Парчалајыб сән һөкм сүр!» сијасәти
 Јурдумузда од галады.
 Биз бир јана,
 Ејни дили,
 Ејни дини
 нечә јерә парчалады.
 Сән дә гузу,
 Мән дә гузу,
 Кәл горужаг чанавардан өзүмүзү!
 Кәл горхмајаг
 Нә сән мәнән,
 Нә мән сәнән.
 Кәл биз горхаг
 чанаварын мә'дәсинән.
 О мә'дәдә һәм олунур
 Нечә-нечә сәнин кими, мәним кими
 балачалар.
 Кичик-кичик тәпәләрдән
 даг учалар.
 Биз вурүшүб
 Чијнимизин үзәриндә
 Учалдырыг империјаны...
 Бөјүкләрин гидасыдыр
 кичикләрин гызыл ганы.
 Кәл анлајаг бу һаггы биз:

2 Вәхтијар Ваһабзаде

17

Бир гылынчла,
Бир гэләмлә
Жазылыбдыр тарихимиз.
Бизим ашыг
Сизин елдән илһам алыб.
Сизин ағач,
Бизим баға көлкә салыб.
Өкүзүмүз олмајанда
Сәнин бабан,
Бизә вериб өкүзүнү.
Бабам өлүм јатағында
Пир бабаны чағыртдырыб
Она дејиб сон сөзүнү.
Ахы бизим
Дәдәмиз дә,
Бабамыз да
Гардаш олуб.
Мәкәр инди,
бу гардашлыг,
бу јолдашлыг
унудулуб?..

Даһа бәсдир,
Кәл, гардашым, верәк бу күн әл-әлә биз,
Салаг гурдун јувасына вәлвәлә биз!
Нечә дилдә данышан бу адамларын,
үрәји бир,
сөзү бирдир.
Сијасәттин ајнасында
Әјриләр дүз көрүнсә дә
Ајнанын ки, үзү бирдир!

Дилләр әлван,
Мәтләб ејни,

Дәрдләр, гәмләр бир оlanda
Сөз бир олар.
Дүнјанын бу башы илә
О башы һәмфикир олар.

Дашкәнд — Бакы. 1968

МЭНИМ КЭНЧЛИЖИМ

(С. М. Киров адына Азәрбајҹан
Дөвләт Дарүлфүнунун
50 иллији мунасибәти илә)

Дарүлфүнун!
Әлли илдә
Гәбул едиб јола салдын
Әлли-әлли минләри сән...
Бешчә илдә
бејинләрдә
Чыраглара дөндәирсән
Ајлары сән,
Күнләри сән!..
Полад көрпү јарадырсан
Үрәкләрлә бејинләрин арасында
сән беш плә.
Арзулары, дујғулары
Јоғуурсан идрәк илә!..
Һәр ил сәнин гучағында
де нә гәдәр
Мөһүрләнир
кәләчәјә вәсигәләр!..
Бу мөһүрлү вәсигәләр
Арзуларын сөзү,
сәси!
Кағызларда истәмирәм,

Бејинләрдә мөһүрләнә
Бу һәјатын вәсигәси!

Гол-будаглы бир ағачсан,
Кәлкәсисән

јахынларын,
узагларын...

Бакыдасан,
Јахын, узаг кәндләрдәдир,
Будагларын,
јарпагларын!

Һамар дејил өмрүн јолу:
Кәһ дирәннр сал гајаја,
Кәһ да чыхыр дүзә јоллар.
Сән өмүрдән беш ил алыб
Бәхш едирсән өмүрләрә
тәзә јоллар...

Бу јолларын,
Сон мәнзил кәләчәкдир.
Сәнин адын
Мән дејәрдим: Кәләчәкдир!
«Кәләчәјә көрпү»—дедим
адына мән.

Бизим елә-обалара доған күнәш,
Доғур сәнин пәнчәрәндән...
Баһар өзү,

Нәсил-нәсил, заман-заман,
Кәлиб кечир гучағындан.
Сән ки, даим көһнә-көһнә фикирләрлә
савашдасан,

Ким дејир ки, әлли јашын тамам олуб?
Сән һәмишә
Баһар илә бир јашдасан!

Ахы, сәнин сакинләрнн

Баһар үзлү,

Баһар јашлы,

Баһар сөзлү...

Сән һәмишә

Өмүрләрнн јаз чағысан.

Бөјүк-бөјүк фикирләрнн,

Тәзә-тәзә дујғуларын
гајнағысан!..

Тәзә-тәзә нәсилләрнн,

Дили илә дарүлфүнун

Данышыбдыр дүнән,
бу күн:

Мән кәнчлијәм,

Мәним көнлүм од парчасы,

Јенилијнн өзү мәнәм,
сөзү мәнәм!

Киф-бағламыш галыблары,

Буз бағламыш фикирләри
әридәнәм,
әридәнәм!

Мән кәнчлијәм,

Өз чинимдә

Аталарын дәрләрннн дашыјырам!

Мән кәнчлијәм,

Бу күндә дә
сабаһымла јашајырам!

Мән атама,

Мән бабама

хор бахмарам

Анчаг фикрән көтүк олан

көтүкләри,

Јашыл-јашыл ағачларый

чәркәсинә бурахмарам!

Мән кәнчлијәм,

Өзүм кими тәзә-тәрди

Сөзүм мәним!

Мән кәнчлијәм,

Узағлары јахшы көрүр көзүм мәним.

Мән кәнчлијәм,

Һәм өзүмлә,

Һәм достум, һәм дүшмәнимлә

Бир јарышдыр мәним ешгим.

Мән кәнчлијәм,

Әбәди бир ахтарышдыр мәним ешгим.

Мән кәнчлијәм,

Јердә диләк, көјдә ајам.

Ачылмамыш бир дүнјајам!

Мән кәнчлијәм,

Арзуларым, хәјалларым

Бәнзәр чошгун селә мәним.

Јернн, көјүн нечә сирри

Синәмдәдир һәлә мәним.

Мән кәнчлијәм,

Өз хәјалым, өз амалым

Өз јолума ишыг салыб.

Дујғуларым—дүнәнимдән,

Фикирләрнн—бу күнүмдән,

Арзуларым—сабаһымдач гүвһәт алыб!

Истәмирәм,

Мән ачылмыш чығырлара

гәдәм гојам!

Мән кәнчлијәм,

Тәзә јоллар јолчусујам!

Мән кәнчлијәм,

Өмүрләрин јаз чағыјам,
Бөјүк-бөјүк фикирләрин,
Тәз-тәзә дүјгуларын
гајнағыјам!

октјабр, 1968

СИГНАЛЛАР

Достум Р. Нурәддин үчүн

Узаг улдузларын сакинләриннә
Јохса бизим кими дүнја дар кәлир?
О бири дүнјадан далбадал јенә
Бизим дүнјамыза сигналлар кәлир.

Улдузлар инсана нә дејир кәрән?
Бу сәсләр саламмы,
Јохса һәдәми?
Бизә узаглардан сигналлар верән,
Әчанб мәхлугму?
Инсанмы?
Нәми?

Һәлә дүнјасына гапылыб инсан,
Дүнја вәзниндәдир диләјимиз дә.
Алимләр дүшүнүр:
варлығымыздан
Хәбәр көндәрәкми онлара биз дә?
Бәлкә дә... Күлүрләр бизә узагдан,
Јә'ни биз онлардан керижик белә?
Онлара баханда,
бәлкә дә инсан
Ушаглыг дөврүнү јашајыр һәлә?..

Тәһлүкә көзләјир бәлкә дүнјаны?
Бәлкә...

Һәдәләјир бу сәсләр бизи?
Бәлкә...

О дүнјанын гадир инсаны
Өјрәнмәк истәјир гүдрәтнмизн?..

Әкәр бу тәһлүкә олса, бу јердә
Индики тәзадлар кимә кәрәкдир?
Милләтләр,

фикирләр,

әгидәләр дә,

Онда бир мәсләкдә бирләшәчәкдир.

Көкү кәспләчәк нифрәтнн, кинин,
Лоғманлар олачаг онда һөкмран.
Һамы бир ағыздан дејәчәк јәгин:
Јашасын дүнјамыз, јашасын инсан!

август, 1968

* * *

Дағ селијәм,
Будаг-будаг голларым вар.
Әјри-үјрү јолларым вар.
Мән чылғынам,
мән дәлијәм.
Әввәлчәдән биләммәдим—
Һансы дағдан енмәлијәм,
Һансы дүздән кечмәлијәм.

Мән машинам,
мән машинам,
Каһ бу даға дырмашырам,
Каһ о даға дырмашырам...

Каһ әјилдим,
каһ бурулдум;
Дәрәләрдә, тәпәләрдә
лап јорулдум.
Даға дәјдим,
даша дәјдим.
Бир трамвај олајдым мән,
Һәлә јола чыхмамышдан
Өз јолуму каш биләјдим...

август, 1968, Налчик.

ХОШБЭХТ ӨЛҮМ

Азадлыг!
Дүнјаја тамам чар олду
Неһрунун арзусу, ешги, хәјалы,
Тә'гигләр, сүркүнләр, зинданлар олду
О бөјүк һиндлинин тәрчүмеји-һалы.

Дүшдү, Вәтәниндән дүшдү дәрбәдәр.
Вәтәнин наминә чәнкә кирәли,
Чәвахир диләкләр, лә'л дүшүнчәләр
Бөјүтдү, партлатды Чәвахирлә'ли.

Нәһрдән алмышды бу ады Неһру.
Нәһрләр кими дә чағлады Неһру.
Онун үрәјиндә Гангајла Чәмнә
Гарышды, говушду бири-биринә.

Онун үрәјиндә ачылды баһар.
Дағылды булудлар, дәјишди дөвран.
Онун үрәјиндә күлдү арзулар,
Вәтән хилас олду јад чајнағындан.

О, бөјүк Һандијлә вериб әл-әлә
Чарпышды, вурушду илләрдән бәри---

Јурдун өз идракы, фәлсәфәсилә
Говдулар Вәтәндән јаделлиләри.

Башланды өлкәдә тәзә бир дөвран,
О көһнә јаралар тез унутулду.
Тәзәчә доғулан азад Һиндистан
Һандијә, Неһруја миннәтдар олду.

Јанды БМТ-дә даһа бир бајраг.
Инкилис бајрағы башыны әјди.
О бајраг заһирә чыхмаздан габаг
Һандинин, Неһрунун үрәјиндәјди.

Неһру мәмләкәтин дурду башында.
Долашды өлкәни,
Кәзди һәр јаны.
Ајаға галдырды гоча јашында
Үч јүз ил сојулан лүт Һиндистаны.

Сөкүлдү, учулду нә гәдәр мәһбәс
Фәрман көзләмәди Лондондан вәтән.
Бир диләнчи пајы уммады һеч кәс
«Һакими-мүтләгдән»—Инкилтәрәдән.

* * *

Кечә-күндүз чалышды
Нәгшә чәкди чүрбәчүр,
Јорулмады о, јенә.
Чаныны гурбан деди
Неһру догма Вәтәнә.

Зәһмәт мәһбус ејләди
Неһруну... мәһбус вәтән

Азад оландан бәри.
Көзләрində ачылды
Вәтәнин сәһәрләри.

Ахыр бәдән дөзмәди,
Вәзифәси башында
Күлә-күлә өлдү о.
Өлдүјүнү билсә дә
Ағламады, күлдү о.

Јас јарашмыр Негруја
О, әлиндән кәләни
Еләмишди Вәтәнә.
Тәзәдән јашасайды
Һиндистана верәрдн
Өз өмрүнү о, јенә.

Ахырынчы нәфәси
Негру алды дәриндән.
Хошбәхтдир о адам ки,
Кедәндә разы кедә
Бүтүн әмәлләриндән.

О сөндү јана-јана,
О јанды сөнә-сөнә.

Көзү гапанан кимн
Һиндистан бајрағыны
Чәкдиләр башдан-баша
Чәназәнин үстүнә.

Һиндистанын бајрағы!..
Негру онун јолунда

Чарпышды өмрү боју
Синәсиндә о бајраг.
Күлә-күлә бу күн бах,
Бу дүнјадан кедир о.

Индра дүз деди ки,
Ағламајаг, ај елләр,
Ону раһат гојаг биз.
Синәсиндә о бајраг
Бу дүнјадан кетмәји
Бәдбәхтликии сајаг биз?

Јох-јох! О бәдбәхт дејил,
Белә көзәл өлүмә
Гибтә едәр гананлар.
Ахы, белә өлүмдә
Мин мә'налы һәјат вар.

О, вәсијјәт еләмиш:
«Јандырылсын мејитим.
Күл олмаг истәјирәм,
Чүнки әввәл күл идим!».

Мүгәддәсдир вәсијјәт.
Тонгаллары чатдылар;
Мүркү дејән кечәни
Јухудан ојатдылар.

(Мүгәддәс од! Шанлы од!
Мән дә од оғлу одам.
Бир заманлар од идим,
Инди шимшәк олмаға
Һазырлашан булудам).

Андырдылар Неруну
Даим дири өлүнү.
Нечә күмүш гутуја
Көтүрдүләр күлүнү.

Неру истәмәди ки
Онун мазары олсун
Үстүнә дә мәрмәрдән
Бир абидә гојулсун.

(Чох бүтләри дағылан,
Јексан олан көрмүшүк,
Чох мәрмәр һејкәлләри
Биз учулан көрмүшүк)

Јаратдығы бу дәвләт
Азад Вәтән бәс нәдир?
Азад Һиндистан өзү
Онун хатирәсинә
Ән бөјүк абидәдир.

Дурна гатарытәк галхды көјләрә,
Нечә јүз тәјјарә һамысы бирдән.
Ачыб гутулары сәпдиләр јерә
Нерунун күлүнү тәјјарәләрдән.

Гүзејдән күнејә әсди сәрт күләк
Күлләр сәпәләниб дүшдү ахына.
Неру батан заман, доған күнәштәк
Јајылды Вәтәнин һәр бучағына.

Һәр күл зәррәсиндән һәр јердә мин-мин
Чичәкләр ачылды, күлләр јетишди.

Дәриб о күлләри хәстә Вәтәнин
Бағрына гојдулар, јара битишди.

Өлдү, баша вуруб һәлә чаванкән
Бојнуна чәкдији вәзифәләри.
Өлдү, тохум кими сәпилди дән-дән,
Ешгијлә, сөзүјлә кәзди һәр јери...

1966

3. Бәхтијәр Ваһабзаде.

МЕШИН ГАПЫЛАР

Көзләмә отагында
Саатларла
 көзләрин
Лал гапыја дикиләр.
Мәним нә чәкдијимн
Гапылар архасында
Мүркү дөјәнләр биләр.

Үрәјиндә бөјүјүр,
Додагында кичилир
Сөзүн дә,
Суалын да.
Ах!.. бизим өмрүмүзүн
Көрән нечә парчасы
Әријиб күлә дөнмүш
Гапыларын далында?..

Гапылар архасында
Биз нә гәдәр дурмушуг.
Нечә көзәл арзуну
Сигар түстүләрилә
Һаваја совурмушуг.

Ах, сәрт үзлү гапылар,
Ики үзлү гапылар

Талеләр һәлл олунур
Гапынын о үзүндә.
Адамлар бөјнүбүкүк
Әјләшнб мат-мәттәл
Гапынын бу үзүндә.

Днидирсән кәләр дилә
Гапыларын ағзына
Сәпилән тозлар белә.
Онлар тоз дејил, анчаг
Гапылара тохунуб
Ајагларын алтына
Төкүлән арзулардыр.
Үрәкләрдә доғулуб,
Бирчә «јох» кәлмәсилә
Јох олан арзулардыр.

Ах!.. бу бир кәлмә «јох»ун
Архасында нәләр вар,
Нечә әјилмәләр вар.
О «јох!» дејир,
Бу, јохдан,
О өзү дә хошланыр.
Дејирәм ки,
Јалтаглыг да,
горхаглыг да
Елә бурдан башланыр.

Сиз еј мешин гапылар,
Сиз еј мешин гапылар,
Сизин үзүңүз сојуг;
Сиздән үмидлә кириб,
Үмидсиз чыхан да чох.

Сизн тәпикләрилә
Вуруб ачан тапылар,
Сиз еј бағлы гапылар,
Гашгабағлы гапылар!

Тәссүф, беләләрн
Арамызда һәлә вар.

сентябрь, 1966

С Е Ј И З К Е Ч И

Гојуна бир бах
Аранда,
Дағда...
Сүрү—архада,
Кечи—габагда.
Өскүрә-өскүрә јоллар узуну
Өрүшә апарыр гојун-гузуну.

Сүрүнүн далынча чәфакеш чобан,
Елә һеј јүјүрүр...
Јүрү
Јүрү, һа јүрү!
Адлајыб дәрәдән,
Адлајыб судан,
Кечинни далынча сүрүнүр сүрү.

Тәлеләһи һисмәти, һөкмүнә бах сән—
Бир готур кечинә баш әјир сүрү.
Сәркәрдә далынча һүчума кечән
Бир бөлүк гошуна бәһзәјир сүрү.

Дәрәдән-тәпәдән кечи јан кечир.
Арајыб-ахтарыб дүз јолдан кечир;

ӨЗ ИЧИНДЭДИР

Кэл гыша «зәһримар», јаза «чан» демә,
Гышын дәһшәтләри јаз ичиндәдир.
Енишдә јохуш вар, јохушда ениш,
Ән бөјүк атәш дә буз ичиндәдир.

Јүз тәпә боју вар бир уча дагда,
Јахындан јахындыр бә'зән узаг да.
Нифрәт дә, севки дә, гара да, ағ да
Ишыг да, зүлмәт дә көз ичиндәдир.

Даш да гијмәтләнир әлдән келәндә.
Мәләк дә сәндәдир, шејтан да сәндә.
Јахшы да, јаман да, дост да, дүшмән дә
Сәнин өз ичиндә, өз ичиндәдир.

1969

ҺӘРӘКӘТДӘ... ҺӘРӘКӘТДӘ...

Тәјјарәләр галхыр көјә,
О өлкәдән бу өлкәјә,
Бу өлкәдән о өлкәјә.
Пароходлар хана-хана,
О лимандан бу лимана,
Бу лимандан о лимана.
Көј гатарлар
нәфәсини дәрә-дәрә,
О шәһәрдән бу шәһәрә,
Бу шәһәрдән о шәһәрә,
Адамларса,
Голларыны ата-ата,
Белләрини әјә-әјә
О күчәдән бу күчәјә,
Бу күчәдән о күчәјә
Һәрәкәтдә,
Һәрәкәтдә...

Булуд өгүр пара-пара,
Су да ахыр даш-торнағы
јара-јара.
Ганымыз да
бу дамарда і о дамара,
о дамардач бу дамара

Һәрәкәтдә,
Һәрәкәтдә...

Әрзимиз дә һәрәкәтдә;
Биз дә,
биз дә

Һәрәкәтдә...
Фырландыгча бу әрзимиз
О дүнҗадан бу дүнҗаја,
Бу дүнҗадан о дүнҗаја
Кедирик биз,
кәлирик биз.

1968

ҖЕМИНГҮЕЈ

Бир ајағы бурда,
Бир ајағы корда
гочанын
Һәјат наминә
Дәнизлә дөјүшүнү
јазды һем.
Әкәр өз сонуну көрсәјди
Бәлкә дә
Гочанын һәјат ешгини
Гәләмә алмазды һем
Јазанда деди:
Һәјат, ешг олсун сәнә!
Әзабы чох олса да
Өлүмдән
Һәјат јахшыдыр јенә!..
Өзү
Һәјатдаса
Буну унутду.
Өлүмү
Һәјатдан
үстүн тутду!

1968

КӨЗ ӨЗҮНҮ КӨРМҮР

Дүшүнөк анбаан, енөк күнбөкүн
Өглин вармадыгы инчөликлөрө.
Јерин никмәтини анламаг үчүн,
Көјдөн бахмалыыг анамыз јерө.

Биләк өз рөнкини һардан алыр гаң,
Нечин јатанда да дөјүнүр үрөк.
Чичәјин әтрини биләк тумундан,
Чешмәнин көзүнү сујунда көрөк.

Биләк нәдир нифрәт, нәдир мөһәббәт,
Биләк руһумузу, тижнәтимизи...
Биләк бу ағ сачлы, ана тәбиәт
Нә үчүн јарадыб јашадыр бизи?

Биләк—һара кедир әмәлләримиз,
Нечин өмрүн јолу дүјүн-дүјүндүр.
Биләк—дүнја үчүн јаранмышыг биз,
Јохса, дүнја өзү бизим үчүндүр?

Нижә көнүл јахан нәғмәнин, сазын
Јаңгысы көрүнүр, көзү көрүнмүр?
Нижә ағлымызын, идракымызын
Әмәли көрүнүр, өзү көрүнмүр.

Биләк бу дүнјада дүнја јарадан
Өмүрләр дүнјаны нијә тәрк едир?
Көјләрн, јерләрн дәрк едән инсан
Бәс нијә өзүнү чәтин дәрк едир?

Инсана кизлидир инсан фитрәти,
Гузујкән гәфләтән о дөнүр ширә.
Бу күчү, һүнәри, бу чәсарәти
Инсан һардан алыр бәс бирдән-бирә?

Бир дә көрүрсән ки, бир анда онун
Нифрәтә чеврилир мөһәббәти дә.
Гырх ил чап дедији «әзиз» достунун
Демә хәјанәтмиш сәдагәти дә.

Пишик пишикдир ки, досту дүшмәндән
Чох көзәл ајырыр, сечир бирбәбир.
Пишијин дүнјаја кәлдији күндән
Горхуздуғу сичан, горхдуғу итдир.

Дост-дүшмән бир јана, һәлә дә инсан
Таныја билмәмиш өзүнү бир ан...

Бә'зән бир чичәјин, күлүн ијиндә
Бөјүк бир аләми көрүб дујуруг.
Анчаг гәлбимизин дәрнлијиндә
Јатан дүјгулардан хәбәримиз јох.

Суаллар дәриндир асиман гәдәр,
Сәс дә гәлбә јатмаз сим кәрилмәмиш.
Бизә кайнаты көстәрән көзләр
Һәлә өз-өзүнү көрә билмәмиш.

1962

* * *

Һәм јерин,
Һәм көјүн
 сиррини ашкар
Охудум бир күлүн ләчәкләриндән.
Бөчәкләр,
Чичәкләр,
 күлләр,
 арылар,
Ким дејир ајрыдыр бири-бириндән?

Ешгдир јашадан тәбиәти дә,
Чичәкләр торпағын мин бир рәнкидир.
Бөчәклә чичәјин мәһәббәти дә
Ана тәбиәтин өз аһәнкидир.

1968

УЗАҒЛАРЫ, ЈАХЫНЛАРЫ

Биналарын дамында
Антенa дирәкләри...
Дәмир,
 полад чубуглар,
Бир дам үстә көјәриб
Чаһаны гучаглајан
Нәһәнк ганад чубуглар.
Күнүн сөзү чубуглар.
Идракын—тәнтәнәси,
Бәзәји,
Сүсү
 чубуглар.
Шәһәрләрдән шәһәрә
Сәс көрпүсү
 чубуглар.
Гутуларда јашајан
Инсанын,
Көр-көтүр дүнјасындан
Һәр ан,
Һәр күн
 бир тәзә
Пај көтүрмәк арзусу,
Һәр шеји билмәк,
 дүјмәк,
 көрмәк арзусу!

Бејин-гутуларында
Чох дарыхмыш
бу арзу.

Артыг
бир нештәр кимн
Биналарын дамыны
Ярыб чыхмыш
бу арзу!

Эсрин,
Күнүн башында
Көзәрир тачлар кимн.
Гышда жарпагларыны
Төкән ағачлар кими,
Титрәјир,
Рузкармыдыр
Ону белә титрәдән?..
Хејр!
Инанмырам мән!
Эсрин эсәбләридир
Ону белә титрәдән!

Ах! бу дәмир ағачлар,—
Һәндәси үчбучаглар,
Дүнјанын о башыны,
Чәкиб

евләрә бағлар...
Чәрәјан телләритәк
Инсан эсәбләринин
Һеј...

кәрилмәк арзусу...
Һәр шеји
көзләрилә
Көрмәк,

Гулагларыјла
ешитмәк,
Әглијлә
билмәк арзусу!

Јарышыб кечә-күндүз
Дәрин дәнизләрлә биз.
Сылдырым дағларла биз.
Дүнјанын
о башыны

Ешидирик,
Көрүрүк
Бу дәмир көзләрлә биз—
Полад гулагларла биз...
Анчаг,
јенә дә анчаг
Бәс дејил бунлар бизә;
Көнлүмүзүн мин сөзү,
Мин суалы вар бизә!
Бә'зән дуја билмирик
Бизимлә илләр боју
Бир бинада јашајан,
Ејни дәрди дашыјан
Гоншумузун
Үрәјиндән кечәни...

Бурда кими гынајаг?
Ону,
Мәни,
Ја сәни?..
Бизә елә кәлир ки,
Ағлымыз дәриндәдир,
Һиссимизсә дајазда...
Билмәкдән безмәдикми?

Кэлин дујаг бир аз да...
Бал кими рөјалара
Ујаг,
Ујаг бир аз да.
Гэлбимизин башына
Дэмирдэн јох,
 амандыр—
Дујғумузун теллиндэн
Бир антенна гојаг биз.
Узаглары билирик,
Јахынлары
 дујаг биз!..

ијул, 1967.

В И Д А

А Г Р Ы Л А Р

Бир көзүндә азаб, бир көзүндә мән,
Һәр саат гојурсан чәкијә мәнн.
Бәли, сән һәр шеји там истәјирсән,
Бөлмәк истәмирсән иккijә мәнн.

Мәнн, мәннм үчүн дејил, сән бу күн
Мәнн дә севирсән јалныз өзүнчүн.
Дәрдин эгрәб олду,
Ешгини чалды.
Мәһәббәт гуртарды, ағрысы галды,
Ағры, тәк бир иди, артды, мин олду.
Ағрылар бөјүјүб тәләбни олду.

Мәннм көнлүмдәки саф дујғулары
Печә лә'нәтләдин,
 Аман!

 Әл'аман!
Һәммин о ағрыдыр, һәммин о ағры
Мәнн тәһгир едән, сәни ағладан!

Бу инчик мәһәббәт бизә нә верди?
Јорулдуг!
Бир она јанырам ки, мән,

Сэнэ елэ кәлир — эзабы, дәрди
Верәни мәнәмсә... чәкәни сәнсэн!..
Силмәјә чалышыб көнлүндән мәни,
Кәләчәк күнләрә ганадланырсан.
Мән баша дүшүрәм:

Бу күн сән мәни,
Јолунун үстүндә көгүк санырсан!
Бәлкә дә һаглысан... ах!.. бу бәлкәләр!..
Сөзүм јох!

Тәмизлә сән өз јолуну.
Мән ондан горхурам: нејләрсән әкәр
Бошлуға дирәнсә бу јолун сону?!.

maj, 1968

ЕЛӘ БИЛИРДИМ КИ...

(«Сон көрүш» поемасындан)

Дедин, сән шаирсән,
Анчаг нә фәјда!
Мәнә ше'рдән чох, һәјат кәрәкдир.
Сәнин ше'рләрин көзәл олса да
Мәнә сөздән башга нә верәчәкдир?

Бәли, мән шаирәм,
Шаир,
бүсбүтүн!
Ше'р јазанда да, јол кедәндә дә,
Мән сәнә вурулдум, билирсән өзүн,
Шаир хәјалыны көрүб сәндә дә...

Шаирләр һәр шеји шиширдән олур,
Мән дә чох бөјүдүб шиширтдим јәғни.
Елә билирдим ки, нурдан јоғрулу
Мајасы, үрәји севән кәсләрин.

Шаирләр јанылыр,
јанылдым мән дә,
Учан хәјалларын де һара енмиш?
Шаирсән сөзүндә, сөһбәтләриндә,
Арзунда, фикриндә лап адисәнмиш...

Шаир олмасајдым... севмээдим сәни,
Үзүмә дурмазды бу бојда дәрдим!
Шаир олмасајдым, сәнин гәсдинни
Көзүндән охујуб чохдан биләрдим.

Шаир олмасајдым, ләпирләринә
Дүшүб изләрдимми сәни јербәјер?
Шаир олмасајдым, тәһгирләринә
Дөзә биләрдимми бу вахта гәдәр?

Сәнә дә кәрәкмиш демә кејинмәк,
Бәзәјә билмирмиш сөз, ше'р сәни.
Елә билирдим ки,
 гышда да одтәк
Мәним нәғмәләрим исидир сәни.

Мәним нәғмәләрим—гызылым, зәрим,
Сәнә дә кәрәкмиш бу зијнәт андыр?
Елә билирдим ки, сөз инчиләрим
Сәнин ән гијмәтли бојунбағындыр.

Күмүшү габ-гачаг, бұллуր стәкан,
Сәнин дә гәлбиндән кечирмиш демә.
Мән елә билирдим, сојуг дашлардан
Исти көз јашларым әзиздир сәнә.

Сәнә ев кәрәкмиш, анчаг о дәмдә
Билмәдим арзуну бирбәбир сәнин.
Мән күман етдим ки, фикирләримдә
Гурдугум гәсрләр евиндир сәнин.

Буну аләм билир, биз кимдән данаг,
Он дөрд ил ағлады, күлмәди ше'рим.

Сәнин үрәјини гәсб етди,
 анчаг
Сонадәк сахлаја билмәди ше'рим...

Елә билирдим ки, бүтүн дәрдләрин
Дәрманы ше'рдир!..
 О—кәләчәкдир!
Дүнјанын өзү дә санырдым јәгин
Ше'рлә, нәғмәјлә дүзәләчәкдир!

Әлләшиб вурушдум, мән көјлә, јерлә—
Тәбиәт мәнә дә бир илһам вермиш.
Мән инди билдим ки,
 анчаг ше'рлә
Арзулар, фикирләр күлүмсәмирмиш.

Күлүм, гаранлыгдыр һәјатын диби,
Горхурам батасан чамурлугда сән.
Нәғмәнин сәһриндән чыхан бир гәлби
Һара апарачаг бу һәјат, көрән?..

Дүшүндүм, дүшүндүм,
 Дүзүнә бахсан
Кими хошбәхт едиб ширин хәјаллар?
Мәним дә евимдә бұллуր стәкан,
Мәним дә голумда гызыл саат вар.

јанвар, 1968

МЭН НИЈЭ БЕЛЭЈЭМ?

Мэн нијэ белэјэм?

Гара бэхтимдэн
Бирјоллуг усаныб үзүлүшмөдөм.
Намыны нисс едэн, баша дүшэн мэн,
Өзүмү бир дэфэ баша дүшмөдөм.

Ишэ бах! Наглыјкэн олмушам наһаг!
Һәмдәмнн јанында ғысадыр днлим!
Сонсуз сәфәрдәјәм,

билннмир анчаг,
Сонунчу дүшәркәм, ахыр мәнзилнм!

Мәнзил ахтарыркән арзуларыма,
Дөнүб өзкәләрә мәнзил олмушам.
Дәлди гулаглары наләм, фәрјадым,
Бәмә гача-гача мән, зил олмушам.

Үрәк парчаланды, өмүр көдәлди,
Өз арзум чүчәрди, бағрымы дәлди;
Һамыја, һамыја јазығым кәлди,
Амма өз-өзүмә гатил олмушам.

Ашды чылғынлығым јенә дә һәддән,
Бу дәрдим од алыб јанды о дәрддән.

Ајылтмаг истәднм халгы гәфләтдән,
Һеч демә, мән өзүм гафил олмушам.

Бәхтијар, әлимдә гәзәб гамчысы,
Көзүмдә гәлбимнн атәш дамчысы.
Бир јандан өзүмүн иттиһамчысы,
Бир јандан өзүмә вәкил олмушам!

Севдим, учалмадым, алчалдым анчаг—
Бу ешгин күчүнә мән, мән олмушам.
Сән бир таледәки дөнүклүјә бах,
Севдијим нисана дүшмән олмушам.

Мәни вурмаг үчүн ишә бахын ки,
Ешгим, дост әлиндә ғылынч олубдур.
Һамынын башыны учалдан севки
Мәнимсә башыма гахынч олубдур.

мај, 1968

ДЭНИЗ — САҢИЛ

Жолда да, колда да ајаг изин вар,
Сэнин жүзмү көзүн,
Минми көзүн вар?
Гачыб кизлэнирэм сэндэн,
ах, женә,

Һәр күнчдән, бучагдан бахырсан мәнә.

Сэндән нечә гачым?

Һара гачым мән?
Көзлэрни һәр јерә сәпәлэнибдир.
Ахы, сән ки, мәним өз ичимдәсән,
Дәниз, саһил үчүн ләпәлэнибдир.

јанвар, 1968

* * *

Һәфтәдә нечә јол, күндә нечә јол
Күсүб барышырыг, белә дәрд олар?
Севда аләмдә бу, күнаһ дејил,
Ағыл намәрд олар, үрәк мәрд олар.

Тәһгирләр, сөјүшләр, тәләбләр бол-бол—
Јенә эфв едирәм де нәдән сәни?
Һәфтәдә нечә јол, күндә нечә јол
Итириб тапырам тәзәдән сәни.

Итди, әлдән кетди шәрәф дә, шан да,
Нечә бағланмышам, нечә мән сәнә!..
Һәр дәфә итириб сәни тапанда,
Валлаһ, вурулурам тәзәдән сәнә.

август, 1968

* * *

Беш-он улдуз көрүб гыш кечәсиндә
 Жағмурлу наваны аяз билмишәм.
 Гараја о гәдәр өйрәнмишәм ки,
 Мән јазыг бозу да бәјаз билмишәм.

Көрүб дағ көлүнү дүшүндүм сәни
 Көрмәдим сујунун тәмизлијини,
 Дибиндәки дашлар алдатды мәни,
 Әфв елә, дәрини дајаз билмишәм!

Чох вахт тәпә дедим јасты дағлара,
 Јаздыг гара дәрди ағ вараглара;
 Алданыб заһири тәмтәраглара
 Мән сәнин гәдрини чох аз билмишәм.

1967

З А Л Ы М

Синәндән асылан дәмирми, дашмы,
 Одун парчасымы, көнүлмү, залым?
 Инсафдан, вичдандан чох данышардын,
 Бәс кимдән өйрәндин бу зүлмү, залым?

Һичрана дарылдын, вәслә тәләсдин,
 Зүлмәт долајларда јолуму кәсдин.
 Билмирәм, өзүн де, сәнин бу гәсдин
 Ачыгча эдавәт дејилми, залым?

Мән елә билдим ки, сәбрин вар сәнин,
 Дедим, эзаб мәним, интизар сәнин,
 Дөзсән, олачагдыр Бәхтијар сәнин,
 Дөзмәдин, көзләмәк мүшкүлмү, залым?

1968

* * *

Бирјоллуг көнлүндөн сил мөһөббәтл,
Дејәнләр көнлүмү нә саныр мәним?
Гәлбим бу сөвдадан нә кечә билир,
Нә атыр, нә тутур, нә даныр мәним.

Мәчнуна нә вар кн, о дүшдү дәрдә,
Гынајан олмады ону бу јердә.
Көр нечә бәдбәхтәм, бу чәк-чевирдә
Ешгим, мөһәббәтим гынаныр мәним.

Дејирләр, мөһкәм ол бу говгаларда,
Ирадә инсаны гојармы дарда?
Мән нечә бәдбәхтәм, көрүн бир һарда
Ирадәм, мәрдлијим сынаныр мәним.

август, 1968

Г О Ч А Л М Ы Р

Гочалдыр инсаны, гочалдыр заман;
Үрәјин атәши, көзү гочалмыр.
Дағлары, дашлары гочалдан заман,
Билмирәм, бәс нијә өзү гочалмыр?

Кетди баһарымыз, јер гыша галды.
Дүзләр гара галды, јағыша галды.
Бизимки, бир гуру бахыша галды,
Нејләјәк арзунун көзү гочалмыр.

Бәхтијар, дүшүнәк биз дәрин-дәрин.
Хәјаллар мөһтәшәм, арзулар ширин.
Әсил сәнәткарын, әсил шаирин
Өзү гочалса да сөзү гочалмыр.

1965

Б Э Ъ А Н Э Д И Р

Дишләрнм төкүлдү, сачым ағарды,
Жашын нэ күнаһы, јаш бәһанәдир.
Талејим даш атды, башымы јарды,
Буна даш нејләсин, даш бәһанәдир.

Бә'зән баһарда да саралыр јарпаг.
Талејин әлиндә һәр шеј ојунчаг.
Инсаны өлдүрән әчәлдир анчаг,
Азар да, безар да бош бәһанәдир.

Лағ етмә бәдбәхтә, күлмә накама.
Бәдбәхт чан атмагла јетишмәз кама.
Бәхтимдән гар јағды өмүр бағчама,
Буна ғыш нејләсин, ғыш бәһанәдир.

Мән гүзејли олдум, арзум күнејли,
Она чатаммадым, чалышдым хејли,
Бәхтијар, бәхтиндән олдун килејли,
Бу да сәнин үчүн хош бәһанәдир.

Г Э З Э Л

Һикмәтли сөзүн һәр бири мин-мин сөзә рәһбәр,
Мирвари олур, көз јашы дәрјајә дүшәндә.
Чан тазәләнир, гәлбә доғур тазә күнәшләр,
Инсан үрәји бир јени сөвдајә дүшәндә.
Көнлүмдә шәфәг ојнар, о јарын кәлишиндән,
Һәр күндә мәним чијнимә бир сајә дүшәндә.
Мән бош јерә тутгун дејиләм, ај тутулар тез,
Јердән үзүлүб көлкә бир аз ајә дүшәндә,
Ешгим мәним амалым олубдур, буну данмам,
Бәс нејләјәк амалымыз аммајә дүшәндә?
Ким олсун һарајчын сәнин, еј Бәхтијар, ағлын
Һиссинлә дуруб үз-үзә говгајә дүшәндә?..

Г Э З Э Л

Көнлүм, није сән көзләрин әсрарына ујдун,
Өз чилвәли, һикмәтли көзүндән хәбәрин јох.

Руһун, хәјалын сәндән узагларда кәзир һеј,
Бәдбәхт, бу нә дәрддир, өз-өзүндән хәбәрин јох?

Јандын, јенә јандын, күман етдин ки, күл олдун,
Сөнмүш күлүн алтында көзүндән хәбәрин јох.

Биллаһ, даһа бездим, мән усандым, дедин, анчаг,
Тәркиндә чошан од дәнизиндән хәбәрин јох.

Зәнн етмә ки, ешгин сәни бездирди тәк анчаг,
Арханда галан тозлу изиндән хәбәрин јох.

Бәхтин сәнә јар олдугуна чох да инанма,
Кечмиш сәнә јар олду, бу күндән хәбәрин јох.

* * *

Јолуну ахтаран сел кимијәм мән,
Һәлә бишмәмишәм, һәлә чијәм мән.
Шаир мән дејиләм, халгымдыр, онун
Қамала долмамыш катибијәм мән.

1968

* * *

Мэн олдуғум кимијәм
Сән белә дә көр мәни,
Вур мәни,
Өлдүр мәни!
Һәр сөзүнә, әмринә,
Гул олуб
 әжилмәрәм!
Сүмүјүмә дүшмәјән,
Сән чалдығын һаваја
Мән,
 ојнаја билмәрәм!

нојабр, 1967

* * *

Бир бөјүк јасын
Бүнөврәсидир
Һәр тој,
Һәр бүсат...
Чох севирик биз,
Аз таныдыгча
Сәни,
 еј һәјат!..

март, 1963

* * *

Фикирләрим, дујғуларым
үрәјимдә

гајнар мәним,
дашар мәним,
Бу дујғулар јаныб сөнәр,
сөзләримдә јашар мәним

Үрәјимдән гопуб кәлән
Нәғмәләрин сајы гәдәр

эзабым вар.
Вүгарымдыр, шәрәфимдир,
бу эзаблар.

Фәрәһимдир бу дәрд мәним,
бу гәм мәним

Јашадығым бир дүнјадыр
һәр гошдуғум нәғмәм мәним...

1968.

* * *

Кедирәм мешәнин галын јеринә
Әлимә чөп кәлир одун јеринә.
Билирәм, чәр-чөпдән ахы көз олмур.
Мәним аддымларым бә'зән дүз олмур,
Мәни сорушмајын аддым сәсиндән,
Сорушун көнлүмүн гәһгәһәсиндән.

декабр, 1967

* * *

Сәһра сели удуб ғышгырыр: — Селин
Мәнәм пасибаны һәр заман, билин;
Гој бу јахшылығы ешитсин аләм:
Сулары күнәшдән горујан мәнәм.

1967

* * *

Күнәшдән ишығы, нәғмәдән оду,
Поладдан бәрклији гопармаг олмаз.
Балдан ширинлији, гардан ағлығы,
Гајадан сәртлији гопармаг олмаз.
Јердән чазибәни, үрәкдән ешги,
Мәрддән дә мәрдлији гопармаг олмаз.

1968

ГАР ЈАҒЫР

Көр ағыр-ағыр
Нечә гар јағыр.
Аға бүрүнмүш
Баша-баш шәһәр.
Көз дарыхарды
Гарын үстүндә
Гаралмасајды
Бала сәрчәләр.

* * *

Ушагкән дүшүнәрдим,
— Көл сулары думдуру,
Чај сулары лиллидир.
Дәниз — бирчә саһилли,
Чај — икки саһиллидир.

ҮШҮМҮРМҮ КӨРЭСЭН?

Көј атлазdan һәр баһар
Палтар кејир ағачлар.
Гыш кәлинчә буз тутуб,
Торпаг донур, даш донур.
Бәс нәдәндир ағачлар
Палтарыны сојунур?
Гар јағанда онларын
Будаглары ағ олур.
Боранда, туфанда да
Ағачлар чылпаг олур!
Јел әсир,
Шахта кәсир.
Мат галмышам буна мән,
Бу шахтада
 ағачлар
Үшүмүрмү көрәсән?

1966

С А Л Т

Саат чығһачыг
Күндүз ишләјир,
Кечә ишләјир.
Анчаг билмирәм
О, гаранлыгда
Нечә ишләјир?

1965

КҮНЭШ ВЭ МЭН

Сәһәр-сәһәр
Көйләр нура бојаныр.
Күнәш мөндән
Тез ојаныр, ојаныр.
Гој ојансын,
Јатанлара о күлсүн,
Пәнчәрәмдән
Шәфәг-шәфәг сүзүлсүн.
Бирчә шеји
Унутмасын күнәшим —
Ахы ондан
Кеч јатырам мән һәр күн.

1966

ТАХЫЛ ИЧИНДӘ ЧИЧӘК

Көзәлдир чичәк
Бағчада, бағда.
Јеринә дүшсә,
Чох көзәл олур
Гара да, ағ да.
Тахыл ичиндә
Алагдыр чичәк.
О, нәјә кәрәк!
Онун гәдрини
Ким биләчәкдир?!
О, алаг кими
Бичиләчәкдир.

1965

ТӘЗАДЛАР

Һәким достум Чаваншир!

Бәшәрин чисмани ағрылары сиз һәкимлә-
рин, мә'нәви ағрылары исә гәләм саһиблә-
ринин үрәжиндән кечир.

(П о е м а)

П Р О Л О Г

Додағымда:

«Бејнәлминләл» нәғмәси,

Гулағымда:

Һәлә дә
Әзилән милләтләрин
Зәнчир сәси,
аһ сәси...

Гаршымда:

гоча Һемин
Дүнјадаң «Шикајәти».
Башымда:
Әсримизин
ағырлығы,
сигләти...

Башымын үстүндәсә:

Аллаһлара кар олуб
Инсанлары ешндән,
Илдырымдан од алыб

Инсанлыға бәхш едән

Гарталын пәнчәсиндә

Көксү ганлы Прометеј.

(Нә үзүндә әзаб вар,
Нә диллиндә бир килеј).

Хәјалымда:

Әһримәнлә һөрмүзүн
Әбәди мүбаризәси...

Бир дә...

бу гајғылардан
Ајрылмагчүн,
Хәјјамын

Шәраб долу кузәси...

Дүшүнүрәм...

Нә олсун,

Мәндән дәрин дүшүнмүш

Мәндән ағыллы башлар.

Бир фәјда вермәмншдир

Дүшүнчәләр,

горхулар,
һәјәчанлар,
тәлашлар...

Дүнја не'мәтләриндән

Илһам дүшдү пајыма.

Јенә аз-чоһ дүнјаны

Дәриндән

көрмәк үчүн

Илһам чатды һајыма.

Бу илһам,

бу хәјалла

Доландым

сәһәр-ахшам

Башына дүнјамызын

Көрдүм:

Күнүн,

Заманын
Әмәлләри
 јарашмыр
Јашына дүнјамызын.
Чох гочадыр әрзимиз
Анчаг,
Башгадыр бизим
Әрзимизә әрзимиз.
Тарихдән дә гочадыр,
Замандан да гочадыр,
Анчаг
Гочаман дејил,
Ону белә гочалдан
Вахт дејил,
Заман дејил.
Бир кайнат әкс олур
Бә'зән бирчә гәтрәдә.
Бир дамлада,
киләдә,
О нечә гочадыр ки,
Дәрк едә билмәмишдир
Өз-өзүнү

 һәлә дә.
Тәлә гуран дүнјанын
Өзү бу күн тәләдә!..
Инди...
Сонсузлуглара
Дикиб
Көзүнү дүнја.
Бошлугларда ахтарыр
Бәлкә
 өзүнү дүнја?..

Радиолар бу күн верир

Бизә дүнја хәбәрләри —
Тәзә дүнја хәбәрләри.
Ачыр бизим өнүмүздә
 киتاب кими
Гит'әләри,
Шәһәрләри...
Јәгин сабаһ верәчәкдир
О, кайнат хәбәрләри:
Улдузлардан данышачаг
Ора учаг,
 бура учаг.
Улдузларын арасында чәкиләчәк
Көрпүләрдән данышачаг.

Радиолар бу күн верир
Бизә дүнја хәбәрләри —
Тәзә дүнја хәбәрләри:

Биринчи хәбәр

Күнүн күнорта чағы
Президенти вурдулар.
Р и ч у:
Гәзетләри
 жұманла,
 шүбһәјлә
 долдурдулар.
Ајаг ачыб шүбһәләр
Адамларын далынча
Илан кими сүрүндү.
Америка
 башдан-баша
Гара шүбһәјә дөндү.

Бүрүдү
штатлары,
шәһәрләри
һәјәчан.

Чинајәт ахтаранлар,
Әсил чанидән өзкә
Шүбһәләнди һамыдан.
Јазды һугугшүнаслар,
Һәрә өз күманыны
Јазды,
билди һәгигәт.
Шүбһә гаранлығында
Итирилди һәгигәт.
Нечә дәфә,
Јаланчы
мәһкәмәләр гурулду.

Чани,
Јерләрин дејил,
Көјләрин сирри олду.
Аја,
Улдуза кедән
Сирли јоллар тапылды,
Чанисә
тапылмады.

«Көрдүм» дејән олмады.
Оғул истәр,
Бу сиррин

дәнизинә баш вуруб
гәввас кими үзәси!

Бу да
әсрин
заманын
Бир өзкә мө'чүзәси!..

Үјдурманын,
Ријанын
Каһ әскилән,
каһ артан
Һүдудсуз аршыныјла
Һәгигәт, өлчүләрмиш...
Бир наданын әлиндә
Президент дә өләрмиш!..

Иккинчи хәбәр

Јенә Чиндә «ингилаб».
Бәли,
бөјүк бир өлкә
Дүшүбдүр бөјрү үстә.
Әгидәләр чүрбәчүр,
Адамлар дестә-дестә.
Чыхыбдыр јоллар үстә...

Р и ч у:

Гәфләти гасырғадан
Сынмыш шүшәләр кими,
Көнүлләр — чилик-чилиһк.
Мәдәнијјәт адына
Һәрчмәрчлик,
вәһшилиһк!..
Мао дејир «аллаһам,
Кәрәк бу јер күррәси,
Мәним рә'јимчә дөһсүн.
Мән нә дүшүнүрәмсә,
Һамы елә дүшүнсүн...»
Дејир, сәнин јеринә,
Көрүрләр,
дүшүнүрләр.

Ҷедди Ҷуз милҶон чана
Ики көз,

бир баш
жетар!..

Сән дүшүнүб

бош җерә,

Ағлына күч вермә кәл!

Ән ағыр җүкдүр ағыл,

Сән ону кәздирмә кәл.

Замана бах,

Дәрдә бах!

Ағыр силаһлар сусуб

Ағыллар деҗүшәндә,

Ҷедди җуз милҶон ағлы

Бир ағыл салмаг истәр

Бу күн,

гыфыла,
бәндә!..

Мүмкүнмү?

Јох!

Јахшы бах!

Јаман җетишиб заман.

Дөндәрмәк чох чәтиндир

Ону өз ахарындан.

Ахар су кир көтүрмүр.

Дүшүнчәләр,

үрәкләр

Даһа зәнчир көтүрмүр.

Мао,

Дүнән сән өзүн,

Ингилаб етмәдинми?

Азадлыг шүарыҗла

Чини тәрпәтмәдинми?

Вәтән сәнин шә'нинә

Гошдуғу нәғмәләрдә

Деди: — Сән ингилабчын,

Азадлыгчын доғулдун,

Бәс бу күн азадлыға

Сән ниҗә гәним олдун?

Мәни җарадыб

өзүн,

Мәним дүшмәним олдун.

Нә гәрибә замандыр

Инсан,

Күл дә верирмиш

Дүнән даш атдығына.

Бир күн,

дүшмән олурумуш

Өзү җаратдығына!...

ЈАЗЫЧЫ ЛАО-ШЕНИН СОН СӨЗҮ:

— Јатдыг боз сәһрада, гуру җердә биз,

Илләрлә җашадыг сәнкәрләрдә биз.

Билмәдик раһатлыг, динчлик бирчә күн.

Вурушдуг,

Ган төкдүк бу күнләр үчүн.

Халгын чәсарәти,

книн,

нифрәти,

Од олду,

Јел олду,

туғјана кәлди.

Өзүмүз җаратдыг бу чәмиҗјәти,

Бу күн өзүмүзә дүшмән кәсилди.

Нагсызлыг өнүндэ сэф чэкиб дурдуг.
Мэкэр бу күнчүнмү биз вурушурдуг?
Чэтмэјә салдылар ешги, илһамы
Бир чүрә дүшүнсүн, дедилэр, һамы:

Р и ч у:

Баха да билмирэм,
лап зәһләм кедир.
Мәним инкубатор чүчәләриндән.
Һамысы бир рәнкдә, бир бичимдәдир.
Сечә дә билмирсэн бири-бириндән.

Һамынын әјниндә тохунма палтар,
Шишбурун чәкмәләр ајағымызда.
Учалыр јол боју ејни биналар
Кибрит гутусутәк сол-сағымызда...

Гәзет, китабдан да кәлмишик чана,
Ејнидир чүмлә дә, ејнидир сөз дә.
Ејнијјәт ичиндә үрәк бир јана,
Валлаһи јорулду көзләримиз дә.

Фәлакәт, бәдбәхтлик, дәрд ондадыр ки,
Јашадыг беләчә чан күдә-күдә.
Фикри дә,
һисси дә,
биз палтар кимн
Дүкандан алырыг ејни өлчүдә.

Азадлыг наминә ган төкән дә биз,
Бу күн азадлыға сәдд чәкән дә биз.
Белә јашамагдан ахы нә мә'на?
Дејә тапанчаны сыхды алнына...

Үчүнчү хәбәр

ВЈЕТНАМДА МУҲАРИБӘ

Р и ч у:

Вјетнам, бу әзми сән һардан алдын?
Бу әзмә, гүдрәтә һејрандыр чаһан,
Дүнјаја сәс салан бир әждаһанын
Өнүндә дағ кими нечә дурмусан?

Пентагон дүшүндү,
вурушдан әввәл
Јүз өлчдү, бир бичди һәр шеји тәклар.
Сәнин гүдрәтини, сәнин әзмини
Дәғиг машынларла һесабладылар.

Пентагон дүшүндү дөјүшдән габаг:
Он мин һејләјәчәк нечә јүз минә?
Машын өмүр кәсди алты ај анчаг
Сәнин ирадәнә, сәнин әзминә.

Ағалар, машына гәзәбләмәјин,
Чансыз рәғәмләрин нә күнаһы вар;
Әзми, ирадәни, өзүнүз дејин,
Нечә һесабласын чансыз машынлар?

Машын вара билмәз бу инчәлијә
Машын зору өлчәр,
Күчү һесаблар.
Машын нә билсин ки, «мән һаггам»—дејә,
Чошан үрәкләрдә нә бојда күч вар...

Демәјин күнаһкар машынлар олду,
Артыг сизин үчүн ишләмир заман.

Машын нэ билсин ки, бир үрэк оду
Мин гат горхуудур жүз-јүз бомбадан.

Наггыны дэрк едэн өзүнү анлар,
Буну мөндөн јахшы Пентагон билир.
Наггын көзлэријлө күллө атанлар
Нэ гүввөт таныјыр, нэ ганун билир.

Дананг чэнкәллији...

Кечө тәи јары...

Гоча бир гары

Һәрби базалара кедән јоллары
Доланыр бирбәбир, кәзир бирбәбир.
Чызыб синәсини хәритә чәкир...
Көксә көчүрүлүр чыгырлар, јоллар.
(Бурда јада дүшүр гәдим нағыллар).
Өзүнү јетирир о, чэнкәллија.
Мән дә бучыгазы бачардым!—дејә
Бир хәритә кими ачыр көксүнү.

Гоча бир гарыда бу гәдәр белә,
Шүчаәт, ирадә бәс һардан олду?
Дејәрдим, ән ачиз адамлар белә
Инамын күчүнә гәһрәман олду.
Вјетнам тәпәдир, дүшмәнијсә дағ.
Демәјин бу гүдрәт она бәс һардан?
Инамдыр,

инамдыр,

инамдыр анчаг

Ону дөјүшләрдән галиб чыхардан.

Вјетнам, гүввәт дә, һагг да сәндәдир
Сәнин бүтүн күчүн әгидәндәдир.

Күчлүсән мин дәфә өз дүшмәниндән,
Чүнки о һагсыздыр, һагсан амма сән.

Корун дүјгүсү да она көз олар,
Әкәр ешги варса, инамы варса.
Күчсүзүн бир күчү дөнүб јүз олар
Өзүнә, һаггына о инанырса.

Сәһһәтин гәдрини јатагда бимар
галандан соруш.
Азад јашамагын гәдрини анчаг
зинданда душтаг
оландан соруш.

Азадлыг!

Азадлыг әлдән кетдими
Дүнја да хәјала дарысгал кәләр;
Инсан азадлығы итирән кими
Бүтүн фәләкәтләр далбадал кәләр.

Кедәр ағызлардан дад да, ләззәт дә,
Ағыл да, үрәк дә күләр арзуја.
Азадлыг олмајан бир мәмләкәтдә
Һәгигәт ријадыр, әдаләт боја!

Инсан үрәјиндә кин дә, нифрәт дә
Әбәди көз бағлар, бир аңлыг олмаз.
Азадлыг олмајан бир мәмләкәтдә
Адамлар јашајар, инсанлыг олмаз.

Дүшүнән бејинләр сөнәр зүлмәтдә —
Јаланла һәгигәт үзбәүз олар.
Азадлыг олмајан бир мәмләкәтдә
Дүз әјри адланар, әјри дүз олар.

Идрак да боғулар, сөз дә, сәнәт дә,
Ағыл килидләнир дилдә, додагда;
Азадлыг олмајан бир мәмләкәтдә
Надан башда кәзәр, агил ајагда.

Бунлары апачыг сән билдијиндән
Азадлыг јолунда дөјүшә кирдин.
Ахы азадлыгын ләззәтини сән
Гәдим тарихиндән јахшы билирдин.

Р и ч у:

Филин ајагына һәлә көрпәјкән
Зәнчирли, гыфыллы, гандал вурдулар.
Нијә?

Чүнки филин кәләчәјиндән,
Ахыр зәрбәсиндән чох горхурдулар.

Күнләр аја дөндү,
ајлар ил олду.

Бөјүдү,
бала фил, јекә фил олду.

О, елә билди ки, елә санды ки,
Бәзәкдир, зијнәтдир гандаллар филә.
Фил елә билди ки, елә ганды ки,
Дәдә, бабасы да јашамыш белә.

Ону инчитмәди бу дустанг һалы,
«Јәгин ки, бу мәним һаггымдыр»—деди.
Фил өз ајағында көрдү гандалы,
Мәһбус олдуғуну гана билмәди...

Зәрәрсиз һејвандыр көрдүләр бу фил,
Азад еләдиләр ону зәнчирдән.

Анчаг... елә бил ки, о, һеч фил дејил,
Бир аддым атмады дурдуғу јердән.

«Јери! Јери!—дејә вурдулар ону.
Галхмады,
Гамчыја башыны әјди.
Ахы азадлыгын нә олдуғуну
Фил һардан биләјди, фил нә биләјди.

Вјетнам, сөкүлүр үфүгләрдә дан,
Сәнә арха дурур солун, сағын да.
Һәмишә сән азад јашадығындан
Билирсән гәдрини азадлыгын да.

Ишығын гәдрини синәси дағ-дағ,
Көзләри сонрадан тутулан биләр.
Азад јашамағын гәдрини анчаг
Һәбсдә синәси көз олан биләр.

Баш ачыг,
Әл јалын,
Ајаглар јалын,
Америка әскәри гачды чәһһәдән.
Деди: — Вәтәнини горујанларын
Ганыны төкмәкдә һаглыјаммы мән?

Деди: — Вјетнама кәлдијим илк күн
Вичданым тәмизди,
Алным ачыгды.
Демә алдадыблар бизи бүсбүтүн,
Һәгигәт бурада гаршыма чыхды.

Белә анлатмышды забитләримиз:
Әдаләт, азадлыг әскәријик биз.

Гәдим Вјетнама кедирик бу күн
Онларын һаггыны горумаг үчүн.

Кимдән?

Чох дүшүндүм бу суалы мән.

Сонра баша дүшдүм:

Өз-өзләриндән!

Милләт бир,

Вәтән бир,
Һава бир,
су бир.

Јол ики,

сөз ики,
тәригәт ики.

Гардашы гардаша дүшмән едибдир

Бир ана торпағын ики мәсләки.

Бир бөјүк мәмләкәт ганаммырам мән

Сахта кағызлара нечә бүкүлдү?

Гара сijasәти ағ евин, дүнән

Бир халгы, бир јурду икијә бөлдү.

Инсан бәд ајагда һәр шеји анлар,

Ғылынч кәсә билир бәзән гында да.

Мән бурда илк дәфә көрдүм,

јаланлар

Олурмуш һәгигәт палтарында да.

Ах рәнкли чүмлөләр, бојалы сөзләр,

Абырлы,

исмәтли,
һәјалы сөзләр,

Мән көрә билмәдим о заман нечин,

Архамызда дуран о һагсызлығы?

Бирчә мә'насы вар дедим һәр сөзүн
Мән сечә билмәдим гарадан ағы.

Мән инди билирәм, билирәм артыг

Нәдир әсил һәјат,

Әсил азадлыг!

Биз ағ јаланлара чох үјмушуг, чох,

Демәјин дәриси галына вај, вај!

Дејин, һәгигәтин палтарыны јох,

Өзүнү көрәнин һалына вај, вај!

Сөзүн бәзәјини, сахта зәрини

Мән инди көрүрәм, тәчрүбәм ки, вар.

Бөјүк чәнабларын дедикләрини

Тәрсинә чевирсән һәгигәт олар.

Онлар «силаһлары ләғв едәк!»—дејир.

Онлар силаһланыр кизлиндә анчаг.

Һеч кәс бир-биринә көнүл вермәјир.

Сөз алыб сөз верир һеј гүчаг-гүчаг.

Инамлар наминә сөз јығын-јығын.

Бағланыр бирбәбир мүғавиләләр

Дејирәм, әслиндә лнамсызлығын

Ән бөјүк рәмзидир мүғавиләләр...

Чәнаблар «силаһлар мәһв олсун» дејә,

Бир-бир имза атыр мүғавиләјә

Данышыб күлүрләр лап ширин-ширин,

Күлүшләр далында ишләр кизләннб.

Ғалхыб көрүшүрләр...

бу көрүшләрин

Далында гычанан дишләр кизләннб.

Ах, нијә, ах, нијә бунлары билдим?
Мән дири өлүјдүм,
билиб дирилдим.

Билдим...
Ах, бу жүкү көтүрмүр үрәк.
Билдим...
Нәдән өтрү?
Де кимдән өтрү?

Әкәр билмәсәјдим...
башгаларытәк,
Мән дә јашајардым бир инсан өмрү...

Јалана, бөһтана биз чох үјмүшүг.
Демәјин дәриси галына вај, вај!
Дејин һәгигәтин палтарыны јох,
Өзүнү көрәнин һалына вај, вај!

Һәр күн бир өлкәдә топуз вәлвәлә.
Залимләр, зүлүмләр кәлди кедәрдир.
Бәшәрин тарихи — гәдимдән һәлә
Азадлыг јолунда чәкишмәләрдир.

Азадлыг алынар, јаддан үмүлмаз,
Азадлыг верилмәз әрмаған тәкин.
Верилән азадлыг азадлыг олмаз,
Башга бир рәнкидир о, әсарәтин.

Шәрәфдир өлмәк дә азадлыг үчүн.
Бу мәсләк — дәјмәзми бүтүн динләрә?
Дејирәм, ешт олсун дүнән вә бу күн
Азадлыг јолунда чан верәнләрә.

Азадлыг — һәјатын ән парлаг көзү.
Азадлыг — ән уча, ән шанлы бајраг.

Азадлыг арзусу, азадлыг сөзү
Дүнјанын ән бөјүк диндир анчаг.

Азадлыг — чәсарәт, азадлыг — һүнәр.
Азадлыг әскәри һеч әјиләрми?!
Бүтүн халглар үчүн азадлыг гәдәр.
Бөјүк бир сәадәт ола биләрми?

Мәзлүмүн јурдунда бостан әкибдир
Зүлмү өз ичиндә гочалдан өлкә.
Бу күн азадлыга гылыч чәкибдир
Азадлыг һејкәли учалдан өлкә.

Бәс о нечә даныр ахан ганлары?
Бу сахта рәнкләрдән де нә көтүрдүк?
Даим һәгигәтдән дәм дуранлары
Һәмишә биз белә јаланчы көрдүк.

Мән «һајыф» демәрәм тутуб әлини
Азадлыг јолунда ахан ганлара.
Алгыш! Азадлыгын тунч һејкәлини,
Гәлбиндә јашадан мөрд инсанлара!

Дөрдүнчү хәбәр

Чәнаб Чонсон нараһат,
Леди Чонсон нараһат—
Америкада оғурлуг,
Артыр,
артыр
һәр саат.

Р и ч у:

Хырда оғурлугларын
Төрәтдији чинајәт

Бөйүк оғурлугларын
Дәһшәтіндән ағырмыш...
Ханым Чонсон
Өлкәнин

Күбар ханымларыны
Мәшвәрәтә чағырмыш:
— Кимдир бурда күнаһкар?
— Нејләмәк?
— Бир-бир дејин,
Кимин нә тәклифи вар?
— Гаранлыгдыр күчәләр,
Ишыглары чохалтмаг!
— Бәлкә... валидејнләр...
— Јох-јох! Нә данышырсан
Күнаһкар әсримиздир,
Гызышыбдыр бејинләр...
Сөз верилир Ертаја —
Зәнчи мүғәннисинә:
— Кәрәк бүтүн үрәкләр
Вичдан, инсаф одунун
Атәшинә исинә.
Вармы биздә бу вичдан?
— Ерта, нә данышырсан?
— Мән нә данышдығымы
Билирәм...

гулаг асын.
Ким истәр,
өз өлкәси
Јад әлләрдә талансын?
Өлкәмизин ичиндә
Оғурлуға дөзмәјиб
Гануну бәркитмишик..

Анчаг... јад өлкәләрә
Оғурлуға кетмишик!

Бешиччи хәбәр

Чәнаб Чонсон,
Көрк үчүн
Әмр едир гәзетләрә:
«— Билдирсинләр Ағ евин
Нөвбәти хәбәрини:
Президент чәкинмәдән
Вјетнама көндәрир
Өз гызынын әрини»

Р и ч у:

Тез јајыр бу хәбәри
«Американын сәси»дә:
«Әдаләтин наминә»
Вјетнамда дөјүшүр
Чонсонун језнәси дә.
Јазды башга гәзетләр
Бу да президентин
Әзмидир,
Гүнәридир...»
Анчаг... һеч јазмадылар
Вјетнамда дөјүшән
Чонсонун тәк гызынын
Сәккизинчи әридир...

Чох да ата көндәрир,
Бу кедәр-кәлмәз јола
Разылашды нәдән гыз?
Доггузунчу,
Онунчу
Әрләрә кетмәзми бәс
Сәккизинә кедән гыз?..

Ефирдә дөјүш

Дүймәни бурурсан,
Ефирдә сәсләр...
Гарышыб долашыр бири-биринә.
Бир өлкә һавадан һеј ахшам-сәһәр.
Бөһтанлар јағдырыр өзкәләриннә.

Әввәлләр беләјди:
дуруб дөш-дөшә
Чыхарды дүшмәнләр ачыг дөјүшә...
Гылынчда парларды гәзәб, әдавәт,
Бу ачыг дөјүшдә сөзә нә һачәт?
Архадан вурмазды дүшмәни дүшмән,
Һәм өлән кишијди, һәм дә өлдүрән...

Дәјишди дүнјанын көһнә әһвалы,
Артыг бу адәтләр гочалды кетди;
Короғлу демишкән: «Түфәнк чыхалы
Мәрдлик дә дүнјадан баш алды кетди...»

Бу күн, бу әсрдә биз һаһаг јерә
Вәһшилик демирик бу адәтләрә.
Дејирик, мәһв олсун әдавәт кәрәк,
Гардаш олмалыдыр бүтүн адамлар.
Бөјүк дујғуларла јашасын үрәк,
Ахы, ган төкмәкдә нә јахшылыг вар?

Анчаг дәрәд одур ки,
әдавәтин дә
Өзү мәһв олмады, сөзү дәјишди;
Хаин үрәкләрдә гәзәб дә,
кин дә,
Астары сахлады, үзү дәјишди.

Ган төкмәк ганунла јасаг оландан
Ганлары гаралтмаг дәб олуб јаман!..

Ингилаб еләдик, зүлмү девирдик,
Ујмадыг заманын мин гәзасына.
Биз мәрдү-мәрданә дөјүшә кирдик,
Һагсызы чатдырдыг өз чәзасына.
Ингилаб—заманын, әсрин сәсидир,
Ингилаб — кишилик нүмунәсидир.
Ингилаб — мәрдлији шәрәф, шан етмиш,
Архадан вурмағы гадаған етмиш.

— Бәс онда?..
Билирәм, нә сорачагсан.
Нәдир бу јалтаглыг, икнүзлүлүк?
Әфсус! Өз јолујла кедиркән заман
Он сафы корлајыр бә'зән бир чүрүк...

Һәр шеј өз донуну дәјишир, фәгәт
Дәјишир адәтләр, ганун гајдалар.
Инди әдавәтин башында бирет,
Үзүндә тәбәссүм, әлиндә күл вар.

Бахырыг кечмишә инди узагдан,
Араја илләрдән дағ ендирмишик.
Кинин, әдавәтин әјнинә чохдан
Мәдәнијјәт дону кејиндирмишик.

Тәһсиллә, сәнәдлә санырыг ки, биз
Чатмышыг ән али мәдәнијјәтә.
Анчаг гычгыранда әсәбләримиз
Мәһәббәт бир анда дөнүр нифрәтә.

Ефирдә дәншәтлi бир чарпышма вар,
Сәсләр бир-бириндән гәйлү-пал едир;
Јалан фабрикләри — телетајплар
Һәр саат мин јалан истәһсал едир.

Өлкәләр гышгырыб, дејир: «Мәнәм, мән!»
Ешидә билмирик: «о да вар!»—дејән.

Никар Короғлудан сорду: — һеч сәни
Бир јыхан олубму, биләјдим буну?
Короғлу деди ки, «Кизир Мустафа
Бу күн чаја басды гөч Короғлуну».

Далады гурд кими бәшәријјәти,
«Мән!», «Мән!»—дејә-дејә һитләр дә бир вахт.
Өзкә һесабына, о, бир милләти
Бөјүтмәк истәди, кичилди анчаг.

Инди силаһлары әвәз едиб сөз,
Бојунлар сөз илә дүшүр гармаға.
Бөһтанлар јағдырыр Бонн, кечә-күндүз
Чалышыр һатсызы һагһландырмаға.

Һаким масасында зор адлы ганун
Иттиһам еләјир вичданы, ары.
Дүнија тәмтәраглы сәһнәдир,
онун
Јаландыр, бөһтандыр режиссорлары.

Намәрдләр ағзында һагһ чилик-чилик
Доғраныб сәпилди ефирә јердән...
Бөһтанлар јурдунда мәрдлик, кишилик,
Бахыр адамлара абидәләрдән...

Бејин ахыны

Американын гызылы вар,
Доллары вар.
Бу доллары күчүнә дә
Узаг, јахын өлкәләрә
Кизли-кизли јоллары вар.
Өлкәләри дејил јалныз
Көзәл-көзәл дүјғулары,
Дәрин-дәрин фикирләри,
Зәнчирләрә сала билән
Күчлү-күчлү голлары вар.
Алыр, сатыр о, һәр шеји —
Шириң-шириң диләкләри,
Бејинләри,
үрәкләри...
О, сулары буландырыр.
Гызылларың шәфәгилә
О, көзләри гамашдырыр,
Ағызлары суландырыр.
Тәләсиниң гырмағына
Гүјруг тахыб
Асијаны доландырыр,
Африканы доландырыр...
Бәзәк вуруб
О, «азадлыг һејкәлиңә»
Инкилисин бармағыны
Чохдан кәсиб
чалаг едиб өз әлиңә.
Хырда-хырда өлкәләрә
Лајла чалыр.
Сијасәти һамарлајыб

Хәјаллары тумарлајыб
 Фикирләри тора салыр...
 Африкадан,
 Асијадан
 Европадан
 Америкаја ағыл ахыр, бејин ахыр.
 Јүз-јүз ахыр,
 Мин-мин ахыр...
 Бејинләри хаммал-кими дашыјырлар
 Галаг-галаг.
 Ону сатаг,
 Буну алаг!..
 Дили бағлы,
 Голу бағлы,
 Көксү дағлы милләтләрин,
 Тәкчә вары, сәрвәти јох,
 һисси,
 фикри,
 Дүшүнчәси талан олур.
 Һәгигәтин доғру, дүзкүн тәрчүмәси
 Јалан олур.
 Нечә-нечә илдән бәри
 бејинләри
 Бир доллара дәјмәјәнләр
 Алыр, сатыр
 Фикир долу,
 Әмәл долу,
 Ишыг долу
 бејинләри.
 Сөз гудуруб һағгы даныр,
 «Һәгигәти» тәмсил едән,
 Һанун саплы балталарла
 Һағгын башы парчаланыр.

Бу Һанунлар лајла чалыр
 Милләтләрә бәләјиндә,
 Јаланларын башы дурур бир өлкәдә,
 Әлләријсә кәзир башга бир өлкәнин
 үрәјиндә...
 Милләтләрә хејирини, зәрәрини
 О көстәрир,
 Һанун әкиб
 Һызыл дәрир.
 Америкаја бејин ахыр,
 әмәл ахыр,
 ишыг ахыр.
 Бу әмәлә, бу ишыға
 Африкалы кендән бахыр,
 Асијалы кендән бахыр.

ҮСЈАН

*Американың Вјетнамдакы
 муһарибәсинә е'тираз етдији-
 на көрә һәким Б. Спок мәһкә-
 маја верилмишдир.*

— Нечин ахмалыдыр узаг дијарда
 Америка кәнчнини кунәһсыз Һаны?
 Бу гәсдлн, гәрәзли вурушмаларда,
 Сийздән сорушурам,
 әдаләт Һаны?
 Бајгуш әмәлидир әмәлләримиз,
 Буна биканәдир Һанун да, дин дә.
 Нечин хошбәхтлији тапмалыјыг биз
 Башга өлкәләрин бәдбәхтлијиннә?

Нечин саһибини евдэн говлајаг,
Нечин шәһәрләрә од әләјәк биз?
Нечин үрәкләрә дәрд, әләм гојаг,
Нечин јанаглара јаш чиләјәк биз?

Горхуб чәмијјәтин хәстәлијиндән
Артыг тәбабәтдән әл чәкирәм мән.
Тәк-тәк хәстәләри сағалтмаг һәлә
Дејил әлимиздә о гәдәр чәтин.
Еј һәким достларым, верәк әл-әлә.
Дәрдини дүшүнәк бу чәмијјәтин.
Үзүлдүк,

дүшүндүк,

билмәднк анчаг

Нәдир дәрманымыз, чарамыз бизим.
Биз бурда хәстәјик,

билмәднк анчаг,

Вјетнамда ачылды јарамыз бизим.

Бу сөzlәр үстүндә тутдулар ону
Чәкди мәнкәмәјә оғру, доғруну.
Дедиләр: — Вәтәндаш дејилмисэн сән?
Бәс сәнин гејрәтин, намуսун һаны?
Бизи имданына сәсләркән Вәтән
Күлдүрдүн Вәтәнә бүтүн чаһаны.

Деди: — Күнаһкары мәкәр дүнјамы?
Кәсир көкүмүзү өз әлләримиз.
Биллаһ, күлмәлидир,

Вјетнамдамы

Вәтән гејрәтини чәкмәлијик биз?
Бәс онда... һәр јердә дејирик нәдән,
Зүлмүн зәнчирини чохдан гырмышыг,

Биз ки, јурдумузу дөврү-гәдимдән
Азадлыг өлкәси адландырмышыг.
— Азадлыг! Һәр шејин ахы һәдди вар.
— Бизи мәнв еләди һәдләр, һүдудлар.
— Демәк һүдудлара нөгтә гојулсун?
Һәким, чох бөјүкмүш сәнин нијјәтин.
— Јарымчыг азадлыг гој сәнин олсун.
Бүтөвү көзәлдир һәр сәадәтин.
— Һәким, замана бах, өзүнү данла,
Көрмүшүк дөшүнә чох дөјәнләри.
Заман өзү удур, вахтла, заманла
Фикрини көкләјә билмәјәнләри.

— Һәгигәт, бојанын далында јатыр,
Утанмаз-утанмаз бөһтан да атыр,
Замана бојалар, вахта бојалар,
Мин дилли бојалар, сахта бојалар.

Күн дедим күнәшә, ај дедим аја,
Өјүндүм хәјали күндүзләримлә.
Бахмаг истәјирәм ахы дүнјаја
Мән өз көзләримлә, өз көзләримлә.

Бир ешгим, мин арзум, мин диләјим вар,
Чалма мин үрәји тәк бирчә симлә.
Мәнә үрәк вермә, өз үрәјим вар,
Дујмаг истәјирәм өз үрәјимлә.

Гој өзүнә галсын бу сәфсәфәләр,
Мән сечә билирәм дүзү әјриден.
Мәнә ағыл вермә, өз ағлым јетәр,
Ганмаг истәјирәм өз ағлымла мән.

Вэтэни һамыдан чох севдијиндэн
Вэтэнин дүшмэни — дедилэр она.
Һәмишә... Зиндана дөнүбдүр Вэтән
Вэтэнин ән бөјүк оғулларына.

Кәлин вараглајаг кечмиш илләри,
Дүшүнән башлара ғытынч чалдылар.
Дантени,

Пушкини,

Фейхтванкери,

Һадини Вэтәндән гачаг салдылар.

Һаггы бајраг едән,

гәдимдән бәри

Батыб ијнә кими көзүнә әсрин.

Бөјүк үрәкләрин бөјүк сөзләри.

Дәјиб силлә кими үзүнә әсрин.

Бөһтанлар атылды, дамға вурулду

Анды вэтән олан вэтәндашлара.

Бу нәдән беләдир?

Бир һаким олду

Һәмишә бош башлар долу башлара.

Нәдән гаршы гојду «мәнәм»—дејәнләр,

Чылыз мәнлијини јүз-јүз минләрә?

Бу нәдән беләдир

дүшүнмәјәнләр

Бир дүшмән кәсилди дүшүнәнләрә?..

Суал јериндәдир.

чавабы: Горху!

Бош башлар, шүбһәјлә, горхујлә долу!

Зору бу дүнјада һагг сајанларын
Ән бөјүк силаһы ифтира, бөһтан.
Өз һаһаг ишини аялајанларын
Һәмишә үшүмүш чаны горхудан.

Вурушмуш, дөјүшмүш онлар мүттәсил,
Зүлмү һәдәләјән һаггын сәсијлә,
Зора күвәнәнләр, ағылла дејил,
Дүшүнмүш һәмишә эзәләсијлә.

Һагга дејинибләр: — Дејәсән сәнин
Јемни бир балача артыг олубдур.
Доғру данышанын, доғру дејәнин
Папағы һәмишә јыртыг олубдур.

Вэтэни һамыдан чох севдијиндән
Вэтэнин дүшмәни дедиләр она.
Вэтән зиндан олуб дөврү-гәдимдән
Вэтэнин ән бөјүк оғулларына.

Г а р а — а г

*Чаррах Кр. Бернард икинчи
үрәк кәчүрмә эмилијатыны
диш һәкими Блајбергин үзә-
риндә апармышдыр. Блајберг
инди бир зәнчинин үрәји илә
јашајыр.*

Инди дејирсән ки, инсандыр һамы,
Бәс онда?..
Блајберг, де јадындамы
— Дишми чәк! — дејә сәнә јалваран,
Зәнчини евиндән говдун о заман.

Дедни:

— Чәкилмәсә диши зәнчинни

Күнәшми сөнәчәк, ајмы батачаг?

Ајрыдыр милләтин, ајрыдыр динин

Мәним патсиентим ағлардыр анчаг.

О сәнә жалварды,

Рәдд еләдин сән.

Дедни: — Зәһләм кедир диләнчиләрдән.

О кетди...

Сүбһәдәк чәкиб әл-аман,

Көзүнү тырпмады диш ағрысындан...

Ағлыны итирир инсан аз гала

Заманын долашыг кешмәкешиндә.

Ағрыјан зәнчинни дишијми?..

әсла!..

Заман ағрыјырды онун дишиндә.

Анчаг... Неч билмәдин, неч билмәдин сән

Дүнјада чох бөјүк бәлалар да вар.

Чохлары азлара мәһкум ејләјән

Заманын да јаман ојунлары вар.

Илләр, дүјүн-дүјүн өтүшдү...

Бир күн,

Үрәк ағрысындан јатаға дүшдүн.

Сән онда умдун ки, јер үзүндәки

Һәкимләр тәк сәни дүшүнүб ансын.

Јалвардын һамыја әл ачыб,

тәки

Бир аз да, бир аз да өмрүн узансын.

Бир күнлүк өмүрчүн ким билир, бәлкә

Сән гурбан верәрдин чижәрпараны.

Гаршына чыхартды тәләјин јенә
Гапындан говдугун һәмән гараны.

Гапындан говдугун һәмән зәнчинин

Үрәји дөјүндү көксүндә сәнин...

Зәнчинин әмәји,

Дузу, чөрәји,

Бөјүк дујгуларла вуран үрәји

Сизә кәрәкмиш!

Һамынын үрәји демә үрәкмиш!..

Индә дејирсән ки, инсандыр һамы,

Блајберг, Блајберг, бәс јадындамы,

Гапындан говдугун о гара зәнчи?..

Инди өзүн де,

Сәнми диләнчисән, ому диләнчи?

Зәнчинин үрәји сәнин синәндә

Вурандан бәри,

Севмәјә башладын де бәлкә сән дә,

О бөјүк үрәкли гара үзләри?..

Д а б л а р

Ресторана кәлмишәм,

Јејәм,

Ичәм,

Һәзз алам.

Итми боғушдурурлар,

Бу нә сәсдир ај балам?..

Оркестр һарај салыб

Јөндәмсиз курултулар,

Бир-бириндән сечилмир.

Валлаһ, ағыз дејәни

Гулаг ешидэ билмир.
Бэлкэ...

Кери галмышам —

Әср чох габагдадыр,
Мәнә узагдан бахыр?..

Нејләјим ки, бу јөнсүз,

ејбәчәр курултулар

Бејнимә мисмар чахыр.

Биз бу кәлмә сәсләрә —

Бу ујдурма,

Бу сахта,

Бу дүзәлмә сәсләрә

Әсрин сәсими дејәк?

Мән билмирәм,

өзкәнин

Габағындан галаны,

Ахы, нијә көвшәјәк?

Мәкәр јениликмидир,

Өзүнү бәјәнмәјиб

Өзкәни доғма тутмаг?

Кејиб өзкә чәкмәси,

Јеришини унутмаг?

Баша салын бир мәни,

Көзәл нәғмәләримиз

вар икән

нәдән өтрү,

Јамсылајаг өзкәни?..

Јениликми?

Бағышла!

Јамсыламаг — ән бөјүк

Көһнәликдир, көһнәлик!

Бизи һара апарыр

Бу «јенилик» әдасы?

Һәндболун,

Футболун

Һакимлик иддиасы?

Дөјүшүб ган төкмүшүк

Биз әгидә адланан.

Ән доғру јол, јолунда.

Мин-мин адам өнүндә

Амансыз дөјүш кедир

Инди... Футбол јолунда...

Һара олур гој олсун,

Чәрәк чыхартдығын јер

Вәтәнимдир — дејәнләр —

Вәтәнин гејрәтини

Өмрүндә чәкмәјәнләр,

Футбол ојунларында

Дөнүр вәтәнпәрвәрә.

Өјүнүр әбәс јерә!..

Онун Вәтән гејрәти

Өзү кими сахтадыр,

Гејрәтинин сигләти

Ајагларда сүрүнән

Футбол ағырлыгдадыр.

Нәдир бу әјләнчәләр? —

Дәрк едә билмәрәм мән.

Адамлар усаныбмы

Дәрин дүшүнчәләрдән?..

Дејирләр, Америкада

Алимләр баш сындырыб

Инсан үчүн

чүрбәчүр

Қақанләр,

Тирјәкләр,
Әјләнчәләр
дүшүнүр.

Нечин?
Инсан фикирдән,
Гәјгыдан,
Дүшүнчәдән
Бир аз ајрылсын дејә.
Бу дүнјадан үзүлүб
Өзүнә далсын дејә...
ЛСД — тәзә тирјәк.
Нәш'әләнмәкчүн

инсан
Ағлы итирсин кәрәк.

Бирчә күнлүк кеф үчүн,
Бә'зән инсан

эл чәкир
Ағлындан да бүсбүтүн.

Дәрдә бах!
Әл көтүрүр
Дүшүнчәдән, ағылдан
Ағыл әсриндә инсан!..
Нәјә кәрәк дүшүнмәк?
Күл,

Һырылда, нәш'әлән!

Өзүнү дәрдә салыр

Чох дүшүнән,

Чох билән!

Әср бурамы кәлмиш?..

Инанмырам буна мән!

Бу күн бу дәб, сабаһ о дәб.
Бу дәб кедир,

о дәб кәлир.
Палтарымыз көһнәлмәмиш
дәб көһнәлир.

Дәб дәјишир, биз ачмамыш көзүмүзү,
Бу дәбләрә
Ујғунлаша-ујғунлаша
Итиририк өзүмүзү.

Нәғмәдә дә,
ше'рдә дә тәзә дәбләр...

Дәјишидикчә
бу гајдалар,
бу өлчүләр,
бу әдәбләр,

Инам итир
Тәглид кәлир,
зөвг алчалыр.

Өзүмүздән бәс нә галыр?

Ахы, нечин өзүмүзү

Гурбан верәк дәбләрә биз?

Кәлин тапаг өзүмүзү

бир кәрә биз!

Һәр јетәнә баш әјмәјәк;

Адамда бир сифәт кәрәк,

пнам кәрәк!

Јазыг сөјүд!

Нә мејвәси, нә бары вар,

Онунчун да

Нә гејрәти, нә ары вар,

Нә кишилик вугары вар.

Вугар ки, јох, «бэли» дејир,
Кан бу јелә,
Кан о јелә!
Еј дэблэрә ујан оғлан,

сэн дэ белә!

Өз барын ки, јохду сәнин,
Вугарын ки, јохду сәнин,
Кәрәк ағзын тез сулана
Өзкәләрин мејвәсинә
Өз сәсин ки, јохду сәнин,
Елә дәм тут јад сәсинә!...

С у а л л а р

Нәсими сөјләди: — Аллаһдыр инсан
Онун гүдрәтилә дүнја бир заман
Күлүстан олачаг,
Чәннәт олачаг!..
Инсанын күчүнә инанды..

анчаг,

Бу күнсә...

башгадыр һөкмү заманын,
Чаһаны горхудар инсан фитнәси.
Атом бомбалары, көһнә дүнјанын
Башынын үстүндә бармаг һәдәси.
Елә бил Нәсими галхыб мөзардан,
Дејир — Мән күвәндим, сәнә, еј инсан.
Сәнин әмәлинлә инди сөјлә бир
Бу гоча дүнјамыз бәс һара кедир?

Толстој деди ки: — Бәшәр учалсын,
Инсан өз нәфсинә гәләбә чалсын.
Вичдан нәғмәсилә бој атсын бәшәр,
Јаратсын,

Јашасын,

јашатсын бәшәр!

Инсан тәмизликдә бәнзәсин суја,
Ағыл јолдаш олсун ешгә, дујғуја.
Вичданын сәсинә дәм тутсун әмәл.
Дүнјанын дәрдини овутсун әмәл.
Бәшәрдән һәмнишә јахшылыг уман
О бөјүк пејғәмбәр, о бөјүк инсан,
Јашајыб көрсәјди бу дәншәтләри, —
Јералты, јерүстү мүсибәтләри
Дејәрди: — Инсана дүнја дар олмуш
Әмәли, башына бир чыдар олмуш.
Нәдир инсандакы

бу тамаһ,

бу нәфс,

Дүнја бу минвалла һара кедир бәс?

«Гүрүрлә сәсләнир инсанын ады!»

Дејән

әсримизин бөјүк устады.

Күчлүләр өнүндә алчаланлары,
Јалана, бөһтана әл чаланлары
Көрсәјди дејәрди: — Бу нә кәсһакәс?
Бу гоча дүнјамыз һара кедир бәс?

Һади дә,

- Лондон да,

Свејк дә,

Һем дә,

Һәјата нечә дә гәлбән вурулду.
Елә ки, тапдылар нәш'әни гәмдә,
Һәр бири өзүнә бир гатил олду.
Онлар дедиләр ки, — әсәбләримиз

Даһа дөзә билмир, кәрилиб сим тәк.
Көнүллү кәлмәдик бу дүнјаја биз,
Нә олар, дүнјадан көнүллү кетсәк?..
Онлар дедиләр ки, — бә'зән бир күнү
Инсан нечә-нечә өмрә дәјишмәз.
Дашыја-дашыја ағыр жүкүнү,
Бу гоча дүнјамыз һара кедир бәс?

Инсана хидмәтдә көрдү Швейсер.
Бүтүн мә'насыны, дадыны өмрүн.
Кәзди өлкәләри, кәзди бирбәбир,
Јашатды, јаратды башгаларыјчүн..
Дејир инсанлара Швейсер бу күн:
— Өзүнү дүшүнүр, өзүнү һәр кәс.
Бу гоча дүнјамыз һара кедир бәс?

Нәләрә гадирмиш инсан һүнәри!..
Сәсијлә јарышан тәјјарәләрин
Курултусунда
Елә бил дүшүнүр Сент-Екзүпери:
— Ағылдан, әмәлдән керн галды сәс
Бу гоча дүнјамыз һара кедир бәс?

Көзәкөрүнмәздән уммадыг көмәк,
Инсанын өзүдүр — дедик — пәнаһы.
Јердә ахтармадыг биз Аршимет тәк,
Фикримиздә тапдыг истинадкаһы.

Учалдыг көјләрә, баш вурдуг јерә,
Күлдү үзүмүзә көјүн гатлары,
Миндик машынлара, тәјјарәләрә,
Вердик колбасаја биз, ғыратлары...

Һәмнишә һрәли!
Керн дөнмәдик.
Дујдуг гәлбимиздә күнүн сәсини.
Анчаг...

дүшүнмәдик,
неч дүшүнмәдик
Ғыр атын, Боз атын фачиәсини...

Нә олар... бир бахсаг кечмишә һәрдән.
Дүшүнәк дүнјанын гәмини бир-бир.
О гәдим, мөһтәшәм абидәләрдән
Дүшән кәрпичләрин дәрди киминдир?

Нә гәдәр күчлүсән еј гадир инсан,
Өзүн бир јанасан, әзмин бир јана.
Нә гәдәр ачизсән, әсир олурсан
Өзүн өз әлинлә јаратдығына...

Нә гәдәр күчлүсән,
өләчәјини
Билсән дә
ишдәдир јенә әлләрин.

Нә гәдәр ачизсән,
горхудур сәни
Өз фикрин,
Өз һиссин,
Өз әмәлләрин!
Көзлә көрүнмәјән бир зәррәјлә сән
Бу бојда дүнјаны һәдәләјирсән.

Күчлүсән, ән узаг улдузун белә
Сирринә, сөзүнә вағифәм — дедин...

Ачизсэн, эн јахын достунун хэлэ
Гэлбиндэн кечэни дуја билмэдин.
Нэм елэ күчлүсэн, нэм белэ күчсүз.
Арылда күчлүсэн, үрөкдэ ачиз.

Кэл, ана тэбиэт

Жорулдуг,
бир дажан,
машыны сахла!
Нэ гэдэр жол кедэк резин «ајагла»?.
Сәһәрдән бу јерэ сәфәрдәјик биз.
Машын да адам тэк јорулур јәгин.
Дејирәм, нэ олар ајагларымыз
Бир аз да бу гара торпаға дэјсин!

Тэкәрләр фырланыр.
Жол кедирик биз,
Дикиб узаглара көзләримизи.
Тэкәрләр фырланыр,
һарај-һәширсиз,
Бу елдән о елэ апарыр бизи...

Ағаппај јоллардан елэ бил бу ан
Ағ мәрчан тахыбдыр дағлар бојнуна.
Чыхмышыг шәһәрин дар гучағындан
Ана тэбиәтин кениш гојнуна...

Көрүрсән, үрәјэ сөз дәјәндә дэ
Тутулур,
көврәлир,
күсүр һамыдан.
Бә'зән адамлардан инчијәндә дэ
Дағлара, дашлара үз тутур инсан.

Сөз дэ хәнчәр кимн ишләјир чана,
Ганы лахталадыр эзаб, изтираб.
Шәһәрин сөзүнә, суалларына
Ана тэбиәтдән умуруг чаваб.

Күлләрин шәбнәми, отларын шәһи,
«Көл мәни дуж!..»—дејэ бизэ көз дикир.
Дағларын күләји, бағларын мейи,
Ичкик руһумуза бир сығал чәкир.

Чалышыр, вурушур нэ гэдәр инсан
Адамлар ичиндә јер тутмаг үчүн

... Нәркизә бахырам,
Мәнә кәм бахан
Надүрүст көзләри: унутмаг үчүн...

Һачалы дағлара бахырам,
мәнә
Гычанан дишләри унутмаг үчүн.
Бахырам үфүгүн кенишлијинә
Сојуг бахышлары унутмаг үчүн.

Бахырам сылдырым, даш гајалара
Јолум үстүнә
Атылан дашлары унутмаг үчүн.
Бахырам дағларын дик вүгарына,
Әјилән башлары унутмаг үчүн.

Көл ана тэбиәт, говушум сәнә,
Сәнин бир парчандыр ахы илкимиз.
Ноһар, әслимизә гајыдаг јенә,
Ахы бу торпагла бир вәһдәтик биз.

Мајам да, сүдүм дә, сәндәндир мәнним,
Бу јорғун руһуму кәл диндир мәнним...
Илкимиз тәминдир тәбиәт гәдәр,
Әмдији сүд кими сафдыр көрпәләр.

Күлләрин шәбнәми, отларын шәһи,
«Кәл мәни дуј!»—дејә бизә көз дикир;
Дағларын күләји, бағларын мәһи
Инчик руһумуза бир сығал чәкир.

Кечидләр адлајыб дағлар ашдыгча
Бөјүјүр анбаан үрәкләримиз.
Ана тәбиәтә јахынлашдыгча
Дөнүб өзүмүзә гајыдырыг биз.

Јәгин ки, охујур гушлар дәрәдә,
Ешидә билмирик мотор сәсиндән.
Лаләли, нәркизли чәмәнләрә дә
Бахырыг машынын пәнчәрәсиндән.

Олсаг да торпаға бу гәдәр јахын
Һәлә јол кедирик өз јеримиздә.
«Гутулар» ичиндә олу,
бир бахын,
Ана тәбиәтә сәфәримиз дә...

«Гутулар» кичилтди үрәјимизи
Сыхды бәдәни дә,
Сыхды чаны да...
Јағышдан, јағмурдан горујуб бизи,
Алды әлимиздән бол һаваны да...

Һәрдән һәкимләрин мәсләһәтилә
Чыхырыг булвара бир тәләб кими.

Удуруг һаваны биз килә-килә
Аптектән верилән сары һәб кими.

Де дүшәк,
Гуртараг бензин ијиндән.
Нола бир јел әсиб туфан гопарсын.
Дәрәк бу дөшләрин күл-чичәјиндән
Валидол ијини биздән апарсын.

Кичик отлаглара чәкилиб гыш, јаз
Кәздик даһиләрин сөз бағларыны.
...Дедик китаблары гапајыб бир аз,
Чевирәк чөлләрин варағларыны...

Енишдә, јохушда әлдән салыбдыр
Бизи, бир-биринә чаланан јоллар.
Елә бил дағлары әсир алыбдыр
Дағларын белинә доланан јоллар.

Јолларын өнүндә баш әјир дағлар,
Дағларын гојнунда обалар јени,
Әјләшиб кедирик...
инди ајағлар
Тәкәрләрә вериб вәзифәсини.

Әјләшиб кедирик көјдә, јердә биз,
Узаныб үзүрүк кәмиләрдә биз.
Фикримиз өндәдир һәмишә биздән.
Сәјјаһыг...

Хәјал ки, көрүнмүр көзә.
Алыб һәрәкәти бәдәнимиздән
Вердик бејнимизә, үрәјимизә.

Бејнин һагг-һесабы чандан сорулмур,
Фикирләр гојнунда јол кедирик биз.
Одур, бәдәнимиз чох да јорулмур,
Јорулур бејнимиз, үрәкләримиз.

Мин арзу,
Мин гајғы,
 һәлә үстәлик,
Дава тәһлүкәси,
Атом һәдәси,
Инфаркт, ган тәзјиги!..
 Ики хәстәлик —
Әсрин кәркинлији, әсрин зәдәси!

Дүшүрүк машындан биз күлә-күлә,
Дәјир нәм торпаға ајагларымыз.
Сүкут лајла чалыр чәмәнә, чөлә,
Сүкут!..
Чинкилдәјир гулагларымыз.

Охгај!
Һаваја бах, нечә тәмиздир.
Бурдан гачаг дүшәр азар, безар да.
Бакы чанымыздыр, чијәрнимиздир,
Анчаг... Бу һаваја һәсрәтик орда.▲

Елә бил нур јағыр һавадан јерә,
Хошбәхтлик көлүндә үзүр бу чөлләр.
Дејирәм, бурада бәлкә
 бир гәтрә
Тапылмаз јәгин ки радјактив зәһәр...
Радјактив?
 Нә олду?

Диксиндимми мән?
Боғулдум, кечикди елә бил нәфәс.
— Грелландијада, дејирәм, көрән,
Итән бомбалары тапдылармы бәс?

Суал һамымызы чашдырды бир дәм,
Бу тәмиз һава да зәһәрә дөндү.
Дөнүб көзүмүздә гаралды аләм,
Лаләли јамачлар ода бүрүндү.

Елә бил дәјишди һамынын рәнки,
Алды чөһрәләри нарын бир кәдәр.
Һава чох көзәлдир,
 нејләјәсән ки,
Көнүл һавамызы зәһәрләјибләр...

Е п и л о г

Тәзадлар!
 Тәзадлар артыр илбәил.
Заман. өз-өзүнү нечә даныр һеј.
Кедирик...
 Кетдикчә ғысалмыр бу јол,
Чәкирик...
 Чәкдикчә дәрә узаныр һеј...

Бу гәдәр јазмышам, һәлә аздыр, аз.
Ән бөјүк, ән дәрин сөз ичимдәдир.
Һагг-һаһаг,
 дүз-әјри,
 гәм-севинч,
 ғыш-јаз
Мәним өз ичимдә, өз ичимдәдир.

Мəним үрəјимдə баш-баша дурур,
Горхујла чəсарəт,
Шүбхəлə инам.
Бирн о бириннə мин чүр тор гурур,
Онлар ворушурлар...
Мəн һарајчыјам!

Чəсарəт — вугарым, əзмим, һүнəрим,
Горху — мүт'илијим, итаəтимдир.
Өзүмə дүшмəндир өз фикирлəрим,
Бунлар барышмаса... фəлакəтимдир.
Чəсарəт, горхуну үстəлəјəндə,
«Беш адам ичиндə, дејирəм, мən дə
Адамам...

Өз јолум, өз əмəлим вар,
Ахы, нијə горхум?
дүз əмəлим вар...».

Буну өз-өзүмə сөјлəсəм дə мən,
Горху баш галдырыб синəмдə һəрдən
Бурулуб сүрүнən бир план кини
Излəјир һэр јердə чəсарəтими...

Билмирəм, ичимдə баш-баша дуран,
Мəни каһ диндирən, каһ да дондуран
Бу мүдһиш хəјаллар,
Бу һаллар нəдир?
Чəсарəт кəлəндə раһатлыг кедир...
Горху һөкм едəндə...
кичилирəм мən...

Вичданым кизлəнир хəчалəтиндən.
Бир дə көрүрсən ки, ојаныр вичдан,

Дејир: — Һəјатмыдыр сəни горхудан?
Ахы нејлəјирсən бу чүрүк өмрү?
Киши кини јаша беш күнлүк өмрү.
Горхујла чəсарəт дуруб дөш-дөшə
Тəзə бир инамла кирир дөјүшə!

Нечə «мən» јашајыр тək бирчə «мəндə»
Өлдүрən дə мənəm, ахы өлən дə.
Су да өзүмдəдир, од да өзүмдə.
Дост да өзүмдəдир, јад да өзүмдə.
Рəһм дə мəндəдир, зүлм дə мəндə,
Һəјат да мəндəдир, өлүм дə мəндə...

Инсанлар дөјүшүр бири-бирилə,
Инсанлар дөјүшүр өз-өзлəрилə.
Јаман дөјүш кедир көјдə, јердə дə.
Дөјүшлэр һэр заман кирир бир донa.
Утанмаз-утанмаз һэр дөврдə дə
Јыхырыг күнаһы əсрин бојнуна.

Де, кимдир јарадан бу фəсадлары?
Дөјүшдə јараныр ən бөјүк сөз дə.
Əсрин нə күнаһы?

Бу тəзадлары
Кəлин биз ахтараг өз ичимиздə.
Сонсуз дөјүшлəрдə һəјат јүксəлир,
Бүтүн јүксəлишлэр говгадан кəлир.

Бə'зən бир саатда, бир нечə күндə,
Дашыјыр иллəрин јүкүнү инсан.
Бə'зən өзүмүзү тапмаг үчүн дə,
Биз кечə билирнк варлыгымыздан.

Сүкунәт...

Дајаныр дилсиз мазарда
Гәбрин башдашына яллышлыб заман.
Вуруша-вурӯша
бу вурӯшларда
Өзүнү ахтарыр һәмишә инсан...

— Мазарда тапырмы?

— Нә дејим сәнә!

Башга чүр јашамаг сон тәсәллимиз.
Ахы, әслимизә дөнүрүк јенә,
Илкимиз торпага гарышанда биз...

1966—1967

Н А К А М

(V — сәһнә)

(Философ шаиримиз
М. Һадинин хатирәсинә)

Хәстәхана. Сағда нәвбәтчин отагы. Солда палата. Һади 3 ил
Түркиядә сәркардан һәјат кечирәндән сонра әсәб хәстәлијинә ту-
тулмуш, Вәтәнә — Азәрбајҗана гајытмышдыр. Пәрдә ачыларкән па-
латанын күчә пәнчәрәсиндән бир әл Һадинин чарпајысы үстүнә бир
гәзет атыб чәкилir. Хидмәтчин илә Һади бағчадан кәзмәкдән
кәлир.

Һ а д и

Мән нә истәјирәм ешит, халачан,
Бәхтәвәр јашасын дејирәм, инсан,
Көзләр күләр олсун, үзләр шән олсун,
Нә әзилән олсун, нә әзән олсун.
Имзалар нәчиндә, дејирәм, мән дә
Көрүм имзасыны милләтимин дә.

Хидмәтчин

Чох да дәринлијә кетмә, ај оғул,
Тапдыгын гисмәтә данм шүкран ол,
Чох да дәрд әлиндән килејләнмә сән,
Белә јараныбдыр дүнја әзәлдән,

Һә, оғул, ди кет јат, шүкүр аллаһа,
Күн-күндән ејнин дә ачылыр даһа.

*(Һады отағына чәкилир, ызанмаг истәјир. Бирдән
чарпајынын үстүндәки гәзетә көзү саташыр)*

Һ а д и

«Бәсирәт» гәзети. Көрән бу һардан?
Гәзет охумағы ахы, бу Фәрман
Јасаг еләмишди мәнә... зәрәр јох!
Тәзә нөмрәсидир?.. Бәли! Некролог?
Өлән кимдир көрән? Бу нә јазыр аһ

Ејваһ!... Бу ки, мәним шәклимдир, ејваһ!

(Охујир)

«Дүнән кечинмишдир Мәһәммәд Һади».
Һа... һа... Мән, демәк, өлмүшәм инди?
Дәһшәт!.. Өлдүрүбләр диријкән мәни,
Јахшы дүзәлдибләр бу мәзһәкәни...
Аһ!.. Бәлкә өлмүшәм доғрудан да мән?
Бәлкә хәбәрсизәм өзүм-өзүмдән,
Әкәр өлүјәмсә бәс бу сәс нәдир?
Бәлкә бу сәс дејил, бир Һәјуләдир?
Јашајыб дүнјада камсыз, диләксиз
Онсуз да бир көлкә, бир хәјалыг биз.

Артыр мәлалымыз, артыр күнбәкүн.
Јүз күн дүшүнүрүк, бир сөз демәкчүн.
Дүнјада бир тәһәр баш кирләмәкчүн,
Нәдән «јох» јеринә, «бәли» дејирләр.

Дүнја бир чәннәтдир кағызда, сөздә
Галды мурадымыз һәмншә көздә.

Анлаја билмәдим, зәманәмиздә
Нијә ағыллыја дәли дејирләр.

*(Фәрман әлиндә гәзет һөвләк кәлир.
Јан отагда дајаныб Һадијә гулаг асыр)*

Өз ешгим, фикримлә јалныз өјүндүм,
Нә ора мејл етдим, нә бура дөндүм.
Динләдим өз гәлбим, фикрим дејәни,
Мејданда төк галдым, дөјдүләр мәни.
Јашаја билмәзсән јалтаг олмасан,
Јалтаг дејилмидир анамыз чаһан?
Пәрванә өзүнү тез јетирәрми
Чырағын үстүнә, чыраг јанмаса?!
Күнәш јер үзүнә, ишыг верәрми
Јер онун башына һеј доланмаса?
Ән бөјүк јалтагдыр дүнјанын өзү
Онун да бир дејил, икидир үзү.

Ф ә р м а н

(Хидмәтчиндән)

Она о гәзети ким вериб?

Х и д м ә т ч и

Гәзет?!

Билмирәм, нә гәзет?!

Ф ә р м а н

Нејләјәк, дәһшәт!

Һ а д и

Вәтәнин дәрдини чәкән оғланым
Дағ бојда гүдрәти ола дүнјада.

Бир ариф сөjlөдн, наһагдыр наһаг!
Дәрдини бојнуна дола дүнјада.

Дүнјада бәхтәвәр олмаг истәсән
Һәр нә бујурсалар, де баш үстә сән.
Нә һаггы тәләб ет, нә дә истә сән,
Каһ мыха дөј, каһ да нала дүнјада.

Батырсан, дајазда үзсән нә олар,
Сәнин дәринликдә нә өлүмүн вар?
Көзүнү кор ејлә, гулағыны кар,
Заманла кетмәсән јола дүнјада.

(Фәрман Һадинин јанына кечир)

Ф ә р м а н

Нә олуб?

Һ а д и

Ал, оху!

Ф ә р м а н

Билирәм, бәли!
Достум, күлмәлисән, биллаһ күлмәли!
Бу елә белә дә олмалыјды... сән
Тәриф көзләјирсән дүшмәнләриндән?

Бајрону, Руссону охујајдын каш...
Һәмишә бу белә олубдур, гардаш!
Тарихин гәрибә ибрәт дәрән вар,
Һәмишә алчаглар, адамчыгазлар,

Бөјүк кәлләләри дамғалајыбдыр.
Бундан дилхор олмаг?! Достум, ајыбдыр!..

Х а т и р ә кәлир, хидмәтчинин үстүнә атылыр

Х а т и р ә

Хала, бу нә ишдир? Бу нә бәд хәбәр?
Аһ!.. Ахы, бурдајдым мән дүнән сәһәр.
Она бирдән-бирә нә олду белә?

(Һөнкүрүб ағлајыр)

Х и д м ә т ч и

Ахы, нә олубдур?

Х а т и р ә

Билмирсән һәлә?

(Һади шашғын һалда гәһгәһә чәкәрәк палатадан чыхыр. Хатирә ону көрүб дәһшәтлә керп чәкилир)

Һ а д и

Өлмүшәм, әлләрим, ајағым буздур,
Өлүдән горхмајын, о горхусыздур.
Сиз диридән горхун, диридән, бәли,
Онун дүшүнчәси, фикри, әмәли
Чинајәт төрәдир дүнјада јалһыз,
Көзәл гыз, сиз мәнән һеч горхмајыныз.

Х а т и р ә

Аһ, дәһшәт!.. Бу нәдир?

Һ а д и

Еј Фәрман, јенә

Ичмэк истәјирәм, араг вер мәнә!

(Араг шүшәсини элинә алыр)

Еј араг, тутмушам сәндән дөрд элли.

Фәрман

Ачизләр ичкидә тапар тәсәлли.
Дур! О сәнә хардан?

Һади

(Шүшәни она верир).

Ала гохла бир,
Ичиндәки судур, араг дәјилдир.

Фәрман

(Шүшәни гохлајыр).

Догрудан, беләдир.

Һади

Мәнә араг тап,
Арагла јујулар бу дөрд, бу азаб!
Өлкәләр долашдым, елләри кәздим,
Әзабларым олду газанчым, варым.
Мән ачы араға мејл еләмәздим
Ачы олмасайды изтирабларым.

Фәрман

Өзүнү элә ал.

Һади

Дөзмүрәм даһа,
Фәрман, анд верирәм сәни аллаһа,

Бир ичим араг тап... араг тап мәнә!
Индики вермирсән, араг јеринә
Араг шүшәсиндән су ичмәлијәм!

(Ичир)

Фәрман

Һади, ахы нечин?

Һади

Мән ки, дәлијәм.
Заваллы бәшәрә, һөкм едир заман:
Өзүнү алдадыб јашамалысан.
Јадымдадыр ушаглыгда
Биз ағачдан ат минәрдик,
Бу фәрәһли ојунларла
Нә гәдәр дә севинәрдик.

Јалан-јалан ојунларла
Һеј... нә гәдәр әјләнмишик,
Биз елә зәни едәрдик ки,
Ағач дејил, ат минмишик.

Бу дүнјаја, достум, дүзү,
Ачан күндән көзүмүзү
Алдатмышыг өзүмүзү
Гана-гана, билә-билә.

Һәјат зиндан, өмүр сүркүн,
Јашамадыг, дүзү, бир күн.
Ким истәр ки, кәлиб дүшсүн
Бу зиндана билә-билә?

Дэрд бир дејил, мин-мин олур,
Үрөк дэрддә мәтин олур,
Јашамаг да чәтин олур,
Гана-гана, билә-билә!

Әзаблара дөш кәрмисән,
Һеч јашаја биләрмисән,
Алдатмасан өзүнү сән —
Гана-гана, билә-билә?

Ф ә р м а н

Доғрудан, шаирсән, анчаг бу гәдәр!..

Һ а д и

Мәним кәдәрләрим јансајды әкәр
Түстүсү тутарды бүтүн дүнјаны.
Бу дәрди, бу гәми анлајан һаны?

Ф ә р м а н

Јанырсан, јанырсан сән өзбашына,
Аловун јетишмир өз гардашына.
Һавајы јанмағын фәјдасы вармы?
Дағдакы очаға әл гызынармы?
Ағыз ширии олмаз «һалва» демәклә?
Сән нә газанырсан инилдәмәклә?

Һ а д и

Халгым дири икән өлдүрдү мәни!

Х а т и р ә

Мәкәр халгмы јазмыш бу мөгаләни?
Чөлдән ушагларын маһны сәси кәлир.

М а һ н ы с ә с и

«Мәктәб нә демәк? Шәмси-шәбистани-чәһаләт.
Мәктәб нә демәк? Сејгәли-мирати-тәбиәт.
Мәктәб нә демәк? Үммәтә бир баби-сәадәт.
Ејләр гәләмим сизләрә һәггилә неабәт.
«Дарүләдәбин» билмәлијиз гәдрини, милләт,
Икмалына көстәрмәли олдугча һәмијјәт».

(Һади галхыб пәнчәрәдән бојланыр)

Һ а д и

Ушаглар, ушаглар, охудугунуз
Бу сөzlәр киминдир?

У ш а г с ә с и

Мәммәд Һадинин.

Һ а д и

Сизә бу сөzlәри ким өјрәдиб ким?

У ш а г с ә с и

Хатирә мүәллимә!

Һ а д и

Һансы мүәллим?

У ш а г с ә с и

Хатирә!..

Һ а д и

...О инди һардадыр, көрән?
Ону лап јадымдан чыхартмышам мән,
О са унутмајыб мәни... Ишә бах!

Ф э р м а н

Дост, сәни унутмаг асандыр, анчаг,
Бөжүк амалыны унутмаг чәтин.
О да әгидәнә вургундур сәнин!

(Әли илә Хатирәни көстәрир)

Һ а д и

Јохса... бу сәнмисән Хатирә?..

Х а т и р ә

Бәли!

Ф э р м а н

Ше'ринә бағлыдыр ешги, әмәли.

(Көрүшүрләр)

Сәнинлә јашајыр дүнјада бу гыз,
Сәнсә өлүм дејиб дурмусан јалныз.
Бу гыз, о ушағлар... биз достлар бүтүн
Сәни севмирикми, һади, бир дүшүн?

Һ а д и

(Гәрәнфил чичәкләринә ишарә илә)

Јохса бунлары да сән кәтирирсән?
Бир көрүн нә гәдәр кор олмушам мән!
Нә гәдәр истисән, еј ана торпаг!
Ғуш да кен дүшмәсин өз вәтәниндән.
Ғәзет кечикмишдир бир гәдәр анчаг,
Вәтәнә дөнәли дирилмишәм мән.

П ә р д ә

1960.

К И Т А Б Ы Н И Ч И Н Д Ә К И Л Ә Р

Ә Л В А Н Ч И Ч Ә К Л Ә Р

Мәним анам	3
Тәәсүф	4
Булудлар нә јаман көзәл олурмуш	5
Баш	7
Зәррә — дүнја	10
Ики кор	12
Нео	13
Мән кәнчлијәм	20
Сигналлар	25
«Дағ селијәм»	27
Хошбәхт өлүм	28
Мешин гапылар	34
Сејиз кечи	37
Дағлар да әјиләр өз кәдәриндән	39
Өз ичиндәдир	40
Һәрәкәтдә... Һәрәкәтдә...	41
Һемингуей	43
Көз өзүнү көрмүр	44
«Һәм јерин, һәм көјүн»	46
Узағлары, јахынлары	47

В И Д А

Агрылар	51
Елә билирдим ки...	53
Мән нијә беләјәм?	56
Дәниз — саһил	58
«Һәфтәдә нечә јол...»	59
«Беш-он улдуз көрүб...»	60
Залым	61

«Бир јоллуг...»	62
Гочалмыр	63
Бәһанәдир	64
Гәзәл	65
Гәзәл	66

ГИТ'ӘЛӘР

«Јолуну ахтаран сел кимијәм...»	67
«Мән олдуғум кимијәм»	68
«Бир бөјүк јасын...»	69
«Фикирләрим, дујгуларым...»	70
«Кедирәм мешәнини галын јеринә»	71
«Кечә дә, күндүз дә...»	72
«Ана тәбиәтә јахынлашдыгча»	73
«Сәһра сели удуб...»	74
«Күиәшдән...»	75

БАЛАЧАЛАР ҮЧҮН

Гар јағыр	76
«Ушагкән дүшүнәрдим»	77
Үшүмүрмү көрәсән?	78
Саат	79
Күнәш вә мән	80
Тахыл ичиндә чичәк	81
Тәзадлар (поема)	
Биринчи хәбәр	85
Икинчи хәбәр	87
Јазычы Лао-Шенин сон сөзү	89
Үчүнчү хәбәр: Вјетнамда мұһарибә!	91
Дөрдүнчү хәбәр	99
Бешинчи хәбәр	101
Ефирдә дөјүш	102
Бейи ахын	107
Үсјан	109
Гара-ағ	113
Дәбләр	115
Суаллар	120
Кәл, ана тәбиәт	124
Епнлог	129

48 гән.

Hzf-115926